
УДК 340+342+347+ 341+34.01+349.2+343+346 +082

ББК 94

Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16

e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Science - od teorii do praktyki”. (29.03.2013 - 31.03.2013) - Sopot: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 64 str.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.4)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.03.2013 - 31.03.2013 roku. Sopot.

Część 4 .

УДК 340+342+347+ 341+34.01+349.2+343+346 +082

ББК 94

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-96-7 (t.4)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 26. PRAWOZNAWSTWO. (ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Штефан О.О.	5
СУДОВИЙ НАКАЗ ЯК ПРОМІЖНА СУДОВА ЗАБОРОНА ПО СПРАВАМ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН	
2. Kryzhna V.	9
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO TRADEMARK AND INDUSTRIAL DESIGN	
3. Котуха О. С.	13
МАТЕРІАЛЬНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРЕЗУМПЦІЇ – КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ	
4. Довбиш М.О.	16
КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ	
5. Серкевич І. Р.	25
РОЗУМІННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА	
6. Ратушна Б.П.	28
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ ЯК ПІЗНАННЯ В СУДОВОМУ ПРАВАЗАСТОСУВАННІ УКРАЇНИ	
7. Лук'янова Г. Ю.	31
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ	
8. Карпінська Н. В.	35
ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	
9. Возний В.	39
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	
10. Кудряшова А. Н.	43
«СОГЛАСИЕ» ЖЕРТВЫ ПРИ КВАЛИФИКАЦИИ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА	
11. Сахно Ю. О.	46
ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОЦЕДУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ	
12. Валевська О.А.	49
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ	

13. Духневич А. В.	55
СПЕЦІАЛЬНІ І ДОПОМІЖНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ	
14. Гаврильців М. Т.	59
РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	

ПОД- СЕКЦИЯ 6. Гражданский процесс.

Штефан О.О.

кандидат юр. наук, доцент
зав. відділу авторського права і суміжних прав НДІ
Інтелектуальної власності НАПрНУ

СУДОВИЙ НАКАЗ ЯК ПРОМІЖНА СУДОВА ЗАБОРОНА ПО СПРАВАМ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З АВТОРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

З метою застосування заходів, що перешкоджають і запобігають незаконному використанню об'єктів авторського права як на міжнародному рівні так й у національному законодавстві багатьох країн світу передбачена можливість застосування проміжних судових заборон.

Свідченням важливості судових заборон в сфері авторського права є сам факт їхнього закріплення в Бернській конвенції. Ще Перший акт від 1886 р. (ст. 12) передбачав можливість вимагати конфіскацію будь-якого контрафактного твору, відповідно до законодавства кожної країни.

Судовий орган має право видавати судовий наказ, яким сторона зобов'язується утримуватись від будь-яких дій, що можуть призвести до порушень права інтелектуальної власності (ст. 44 Угоди TRIPS).

Зазвичай судовий наказ у будь-якому процесуальному законодавстві будь-якої країни, в якому передбачений такий процесуальний засіб захисту прав як судовий наказ, наказне провадження є швидким, оперативним проміжним реагуванням суду на припинення завдання шкоди позивачу, порівняно із позовним провадженням.

Децо інший підхід займає законодавець України. Так згідно із положеннями розділу II ЦПК України наказне провадження є спрощеним розглядом тих справ, коли фактичний спір про право відсутній, проте має місце цивільна справа, тобто коли сторони цивільного процесу фактично не вступають у спір один з одним але виконання зобов'язань можливе лише за рішенням суду. Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог (ч. 1 ст. 95 ЦПК України). Перелік вимог, за якими може бути виданий судовий наказ, закріплений у ст. 96 ЦПК України є виключним і розширеному тлумаченню не підлягає та стосується безспірних боргових зобов'язань. Безпосередньо справ, що виникають із прав інтелектуальної власності цивільний процесуальний закон України не передбачає.

Законодавство Російської Федерації (надалі – РФ) у сфері інтелектуальної власності ч. 1 ст. 1248 Цивільного кодексу РФ від 18 грудня 2006 р., № 230-ФЗ Частина четверта (надалі – ЦК РФ), яка кореспондується із п. 1 ст. 11 ЦК РФ встановлює, що спори, пов'язані із захистом порушених або оспорених інтелектуальних прав, розглядаються і вирішуються за загальним правилом судом, а ч. 2 ст. 1248 ЦК РФ передбачає можливість захисту деяких спірних інтелектуальних прав в адміністративному порядку. Судовий захист порушених або оспорених інтелектуальних прав здійснюється у відповідності із вимогами підвідомчості

справ, що встановлена у процесуальному законі – судом, арбітражним судом або третейським судом. Суди загальної юрисдикції здійснюють захист інтелектуальних прав в цивільному, адміністративному і кримінальному судочинстві. В свою чергу в цивільному судочинстві справи, що виникають із спірних правовідносин інтелектуальної власності здебільше розглядаються в позовному провадженні та інколи в окремому провадженні – встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Незважаючи на те, що законодавець РФ встановив у ст. 122 Цивільного процесуального кодексу РФ від 14 листопада 2002 р., № 138-ФЗ (надалі – ЦПК РФ) виключний перелік вимог, по яким може бути виданий судовий наказ, захист прав інтелектуальної власності може бути здійсненим й у порядку наказного провадження в межах цивільного судочинства. На таку можливість вказують й російські фахівці з цивільного процесуального права. Так, в порядку наказного провадження можуть розглядатися справи у сфері інтелектуальної власності – по справам, що виникають із письмових договорів – наприклад, справи, що виникають із авторських договорів, оскільки однією стороною у них виступає громадянин; по справам про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові заробітної плати – наприклад, справи щодо прав на службові твори [2].

Слід зазначити, що виключний перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, що міститься у ст. 96 ЦПК України дещо відрізняється від аналогічного переліку закріпленому ст. 122 ЦПК РФ. В той же час, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 96 ЦПК України судовий наказ може бути виданий по справам, що виникають у сфері інтелектуальної власності лише по одній категорії – по справам про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати - справи, що виникають із створення і використання службових творів.

Проте, слід брати до уваги, що на підставі п. 4 ч. 1 ст. 125 ЦПК РФ та п. 2 ч. 3 ст. 100 ЦПК України суддя відмовляє у прийнятті заяву про видачу судового наказу якщо із заяви і поданих документів вбачається спір про право. Тобто, лише по безспірним справам, що виникають із створення та використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав можна отримати судовий наказ.

Говорячи про судовий наказ не можна оминати увагою судову практику у сфері захисту безпосередньо авторського права і (або) суміжних прав та прав інтелектуальної власності – взагалі, що склалася у Великобританії.

За характером обов'язку, що покладається судовим наказом-заборонаю на відповідача вони поділяються на заборонювальні (prohibitory/restrictive/negative) і компенсаційні (compensatory), а в залежності від стадії видачі судового наказу-заборони і періоду їх дії поділяються на проміжні (interlocutory) і безстрокові (final или perpetual).

Англійські судді розробили цілу низку судових наказів-заборон, які можуть застосовуватись й при захисті авторського права і(або) суміжних прав. Серед них – заборона Марева (Mareva Compania SA v International Bulkcarriers SA [1975]), ордер Антона Піллера (Anton Piller KG v Manufacturing Processes Ltd [1976]), заборона-попередження.

Судовий наказ-заборона Марева ще має назву «заморожуючий ордер» (freezing order). Для його отримання необхідно: 1) надати суду переконливі докази, що

підтверджують наявність у позивача претензій до відповідача і розкрити усі суттєві факти по справі; 2) справа має бути підсудна суду, до якого звернувся заявник; 3) надати докази, які підтверджують, що майно відносно якого заявник просить видати цю заборону знаходиться у відповідача; 4) майно відповідача має знаходитись в юрисдикції суду; 5) заявник повинен довести, що існує ризик того, що вразі не видачі наказу-заборони, майно відповідача буде переміщено і в майбутньому відповідач не задовольнить позовні вимоги; 6) заявник зобов'язаний відшкодувати усі збитки, яких може завдати реалізація цього наказу-заборони відповідачу і третім особам, в разі якщо заявник програє справу. Специфіка заборони Марева полягає й в тому, що англійські суди можуть його винести по відношенню до будь-якого відповідача незалежно від його громадянства або країни проживання [3].

Якщо виходити із змісту судового наказу-заборони Марева та юридичних наслідків його реалізації можна дійти висновку, що він подібний такій процесуальній дії як забезпечення позову, яка відома країнам з кодифікованою системою права.

Ордер Антона Піллера найбільшу свою ефективність виявив по справам, пов'язаним із порушенням авторських прав, патентів, торгових марок, розкриттю іншої конфіденційної інформації, в той же час англійськими судами він застосовується й в інших справах. Ордер Антона Піллера ще називають «ордером на обшук» (search order), за яким відповідач зобов'язаний дозволити адвокату заявника увійти у приміщення та ознайомитись із документацією і предметами, які на думку позивача, порушують його права у сфері інтелектуальної власності. Слід мати на увазі, що без дозволу відповідача адвокат заявника не має права зайти у його приміщення, проте така відмова відповідача розцінюється як правопорушення проти суду (неповага до суду і посягання на інтереси правосуддя), за що передбачена відповідальність.

Для отримання ордеру Антона Піллера заявник повинен: 1) надати суду докази, що підтверджують необхідність видачі цього ордеру; 2) надати підтвердження, що пряма або потенційна шкода, яка може бути йому завдана вразі невидачі ордеру, буде дуже значною; 3) надати суду докази, що у відповідача знаходяться матеріали, які можуть свідчити про порушення авторських прав заявника, а також підтвердити факт, що вразі позовного або іншого судового провадження відповідач може знищити такі матеріали; 4) надати гарантії суду того, що вразі програшу справи він відшкодує збитки відповідачу і третім особам, завдані реалізацією ордеру Антона Піллера; 5) розкрити усі суттєві факти справи.

Перевага ордеру Антона Піллера порівняно із іншими судовими заборонами полягає у тому, що він може бути виданий судом без звернення до відповідача. Також ордер може містити вимогу до відповідача розкрити інформацію про третіх осіб, які порушують відповідні права відповідача, а також заборону відповідачу повідомляти про дії позивача цим тертім особам [3].

За своїм призначенням судова заборона-попередження (*quia timet* – тому, що він боїться) полягає у тому що б надати позивачу можливість припинити загрозу завдання шкоди і запобігти порушенню його прав в майбутньому. Позивач свої побоювання щодо можливості порушення своїх прав повинен довести, надавши суду докази: 1) існування безпосереднього характеру загрози порушення його прав із сторони відповідача; 2) імовірності того, що шкода буде завдана; 3) факту того, що вразі завдання шкоди грошова компенсація буде адекватним засобом захисту; 4)

того, що загроза або інші дії відповідача, які надають можливість припустити, що відбудеться завдання шкоди позивачу у майбутньому, носять навмисний характер; 5) невідкладності дій щодо усунення загрози.

У тих випадках, коли позивачу не вдається отримати від суду заборону-попередження, у нього зберігається можливість звернутися до суду за отриманням проміжного або безстрокового наказу заборони [3].

Виходячи із сутності вищенаведених судових наказів-заборон слід зазначити, що деякі положення отримали своє закріплення і розвиток у Законі Великобританії «Про авторське право, промислових зразках і патентах» від 1988 р. [1].

Вищенаведені судові накази-заборони виступають адекватною реакцією на порушення охоронюваних прав та інтересів суб'єктів авторських правовідносин, а механізм їх реалізації одночасно враховує й інтереси третіх осіб, які згодом можуть бути визнані порушниками авторського права. Такий збалансований підхід англійської судової системи у процесі виявлення та фіксації порушень авторського права, а також ефективного та швидкого реагування на порушення авторського права з метою їх припинення і попередження можуть слугувати прикладом охорони та захисту авторських прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон Великобританії «Про авторське право, промислових зразках і патентах» від 1988 р. – Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.MEDIALAW.ru>;
2. Сухов О. Проблемы судебной защиты интеллектуальной собственности. – Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal-law.ru> ;
3. Михайлов А. Судебные приказы-запреты в английском праве. – Електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.pravo.ru>.

Valentyna Kryzhna

The Candidate of Law Science (PhD), Associate professor
The National University “Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine”

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO TRADEMARK AND INDUSTRIAL DESIGN

In the course of the market relations forming it appears variety of producers and sellers of the different goods. Each of them does all possible to distinguish their good among mass of the similar ones in order to draw attention of the buyers to the results of their activity and by this way to have some advantages among other businessmen. The possibility of intellectual property exclusive use may help this. It is beyond doubt that quite often exactly this existence of trademark associated for the consumer with the good of high quality or the good original exterior stimulate the buying.

In practice the different persons, independently from each other in relation to the same sign or form, receive the property rights as if it is the different objects of intellectual property. So, today one persons have registered, for instance, trademarks “ADIDAS”, “NIKE”, “HUGO BOSS”, “WRANGLER” and the quite other ones took a patent for industrial designs “ADIDAS Emblem”, “NIKE Emblem”, “HUGO BOSS Emblem”, “WRANGLER Emblem” [1, p. 13]. It is quite enough such examples in Ukraine and, as a rule, they are connected with the packing and labels. Certainly, above-mentioned situation, in practice, is the base for the parties clash of interests during their property rights realization as to the different intellectual property objects. But the legislation of Ukraine not only gives rise to such clashes but has no clear answer as to their possible solutions. In connection with this, it can be different points of view in literature as to the possible ways of disputes solving in practice [1; 2].

Trademark is the indication according to which goods and services of one persons differ from goods and services of the other ones. The pointed out object of intellectual property along with the commercial name and geographical indication refers to the legal means of the individualization of the participants of the civil turnover, of the goods and

services. Under Item 2 Article 5 of the Law of Ukraine “On the legal protection of the rights to mark for goods and services” dated 15.12.1993, the object of mark may be any mark or any combination of marks, in particular, works, including proper names, letters, figures, representational elements, colours and combination of these marks too. Under Article 192 of the Civil Code of Ukraine trademark may be any mark or any combination of marks being suitable for the differentiation of goods (services), which are manufactured (rendered) by one person, from goods (services) which are manufactured (rendered) by other persons. These signs may be, in particular, letters, figures, representational elements, combinations of colours.

Industrial design is the result of the person’s creative activity in the field of the artistic design. Under Article 461 of the Civil Code of Ukraine the object of industrial design may be the form, drawing or colouring or their combination determining the exterior of the industrial design.

As it was above-mentioned the practice is such that different persons independently from each other receive intellectual property rights to packaging covers, labels and form of goods in Ukraine. In the case of the collision of rights of the owner of the trademark certificate and the owner of patent to industrial design one can distinguish the four such a situations.

Firstly, in the case of firstly filling of an application, the registration of the trademark before filling an application for industrial design, the trademark owner may arise question as to industrial design patent to be invalid on the grounds as follows: 1) in connection with incompatibility of the patented industrial design with the term of patentability (Subparagraph “a”, Part 1, Article 25 of the law of Ukraine “On the protection of rights to industrial design”); 2) in connection with the granting patent as the result of filling the application with violation of rights of other person (Subparagraph “b”, Part 1, Article 19 of the law of Ukraine “On the protection of rights to industrial design”).

Secondary, in the case of the filling of the application for the industrial design during the term between applying for the trademark and its registration, the trademark owner may arise question of patent to the industrial design acknowledgement as invalid on the grounds as the result of applying with violation of rights of other persons (Subparagraph “b”, Part 1, Article 25 of the law of Ukraine “On the protection of rights to industrial design”). It can be explained by the fact that rights to trademark are in force from the date of applying for.

Thirdly, in the case of the firstly applying and registration of the industrial design before applying for the trademark, the patent owner may recognize the trademark certificate as invalid from the following reasons: 1) in connection with incompatibility of the mark registered to terms of granting legal protection; 2) in the case of it being granted as the result of applying for with the violation of rights of other persons. In accordance with Item 4, Article 6 of the law of Ukraine “On the protection of rights to marks for goods and services” it is not registered as marks indications, reproducing industrial design the rights to which belong in Ukraine to other persons. This rule is formulated by such a way that even at the stage of applying for trademark there should not be any pointed out impediment, this it, shouldn’t be present registered industrial design by other person. But as registers of trademarks and industrial designs are separate and during the expertise with the aim of granting certificate, information as to the industrial design is not taken into account, than

in practice situation is such that though pointed out legal rule foresees the impediments at the stage of registration, in reality, it will work only in the case of persons' clashing of rights of the person to the different objects have been registered previously. In connection with the existence of the pointed out reason for the rejection of giving the legal protection it would be quite logical reserving of the legal rule by which it will be for seen, during the expertise on novelty of mark to take into account the information not only from the trademarks register but also from the industrial designs.

Fourth, in the case of making an application for the trademark in the period between making an application for the industrial design and its registration, the owner of the patent deprived of any possibility as only to raise a question of the certificate to be recognized as invalid in connection with the issuing of the certificate as the result of the filling of the application with violation of other persons' rights (the Subparagraph "Б", Part 1, Article 19 of the law of Ukraine "On the protection of rights to marks for goods and services"). As the economical intellectual property rights at this moment has not come into existence yet then one can speak only of the violation of the potential right to receive patent. It is necessary to take into account that in order to take a legal action and putt the question by such a way is possible only after the industrial design registration.

If the person has chosen such a way of the protection of her/his rights as recognizing of the other document to be void then, first of all, this person is interested in the legal consequences of this. So in Item 44 of the Recommendations of the Presidium of the High Commercial Court of Ukraine dated 10.06.2004 it is pointed out that in the case of the recognizing of such a claim as to be void, the use on the base of the corresponding patent of the industrial design-label will be considered to be unlawful from the date from which its use has started, it is true only in the case if by the mark for good and services on the pointed out date has been received the legal protection.

Such an approach has no good grounds. As the state in connection with the industrial design registration has given the patent owner the possibility of its use, then till the moment of the protection document to be recognized void, the person has realized given her/him powers, in accordance with the current legislation. Correspondingly, the possibility of the consequences of the unlawful use of the trademark doubtful when the person has performed actions by the realization of rights specified by the realization of right to the industrial design. In connection with this, it is inappropriate and it is of no sense to speak that in a definite period of time these actions may be recognized as unlawful. Despite of the fact that the patent will be recognized as unlawful from the moment of its issuing, so to say at the moment in the past, unlawful use will take place only from the moment of the legal force to become effective by the decision recognizing the patent to be void.

So, as the result of the scientific research realization one can make a conclusion that it is reasonable today during the process of conducting the expertise with the aim of the granting the trademark certificate, to take into account the industrial designs registered. But this measure is only temporarily, it is not the decision of all problems at the full extent. It is obviously, that the best way is when the pointed out situations to be excluded. For this purpose, it is quite reasonable at the legislative level, the different objects to be separated which can be recognized as trademark or industrial design. So it is necessary to design the rule with the help of which it will be of no alternative of choice between trademark and industrial design. For this it is quite reasonable that certain objects may be only trademarks

and other ones only industrial design being it provided for by law precisely. It is quite clear in order to get such a result it is necessary to narrow the possible circle of objects both as trademark so industrial design. Specifically, it is of no doubt that certain part of trademarks being too volumetric will be declined, those trademarks that reiterate the shape of the product.

References

1. Кожарська І., Пейкрішвілі М. Співвідношення правової охорони промислових зразків і знаків для товарів і послуг // Інтелектуальна власність. – 2003. - № 1. – С. 11-15.
2. Мельников В.М. Товарный знак или промышленный образец? // Патенты и лицензии. – 2002. – №5. – С. 26-30.

Котуха Олександр Степанович
к.ю.н., доцент, Львівська комерційна академія

МАТЕРІАЛЬНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРЕЗУМПЦІЇ – КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ

Класифікація, що застосовується у теорії правових презумпцій, є способом пізнання досліджуваного правового явища і являє собою логічний процес віднесення презумпції до певного виду за відповідною підставою. Метою класифікації та розмежування презумпцій на види, є їх деталізоване вивчення. Здійснивши чітку класифікацію презумпцій, ми можемо поглиблено дослідити їх важливу роль у правовому регулюванні, з'ясувати сутність та виробити методуку їх практичного застосування в праві.

Важливим теоретичним питанням, що потребує нагального вирішення, є спір щодо розмежування презумпцій на матеріальні й процесуальні.

Така класифікація презумпцій, на перший погляд, здається простою: якщо презумпційна норма міститься в матеріально-правовому акті, то це матеріальна презумпція, а якщо в процесуально-правовому, то це процесуальна презумпція. Однак, така класифікація виглядає занадто спрощеною та не висвітлює самої природи того чи іншого виду презумпцій. Розмежовуючи презумпції за галузевою приналежністю, можна було б з легкістю стверджувати про існування земельних, фінансових, екологічних та інших презумпцій. Саме тому, напевне, знаходження тієї чи іншої презумпції в нормах матеріального, чи процесуального права не є критерієм віднесення презумпцій до того чи іншого виду. Пошук вірного критерію для розмежування презумпцій на матеріальні і процесуальні здійснювався різними вченими.

В.І. Камінська вважає, що «якщо умовне прийняття за істину не становить безпосереднього змісту правової норми, а є лише підставою для встановлення в правовій нормі певного порядку відносин між людьми, то ми маємо справу із презумпцією матеріального права». Це стосується, наприклад, чіткого встановлення законодавцем певного віку кримінальної відповідальності, припускаючи, що особа яка не досягла відповідного віку (повноліття) нездатна вчинити умисний проступок чи злочин. Причому В.І. Камінська вважає, що всі матеріально-правові презумпції є незаперечними. А «якщо певна обставина становить собою зміст правової норми, що регулює процесуальне питання про те, що саме вважати доведеним, - ми маємо процесуальну презумпцію». До такої презумпції вона відносить, наприклад, презумпцію смерті громадянина, що був відсутнім протягом тривалого часу [6, с. 50].

Можна навести ряд інших підстав, за якими розмежовуються матеріальні та процесуальні презумпції. В.А. Ойгензіхт визначає процесуальні презумпції як підставу, що виключають подання доказів для винесення судового рішення, чи вказують на суб'єкт процесу, на якому лежить тягар доведення [7, с. 28]. А матеріальні - як підставу для встановлення передбачуваного факту, що тягне за собою відповідні матеріальні наслідки, як результат з умовиводу про високий ступінь ймовірності його існування за певних обставин [7, с. 31].

Прихильником розмежування презумпцій на матеріальні і процесуальні був В.К. Бабаєв. Критерій цього розподілу було наступне: «якщо норма права містить правило, що є вирішенням справи по суті, то ця норма є матеріально-правовою, якщо ж вона передбачає порядок застосування норм матеріального права, те ця норма - процесуальна» [4, с. 54]. Надалі, вчений практично не використовує терміни «матеріальні презумпції» і «процесуальні презумпції», а говорить про матеріальне й процесуальне значення презумпцій [4, с. 55-57].

Можливо, здійснюючи розмежуванні презумпцій на процесуальні і матеріальні варто виходити з підстав, що застосовуються при розмежуванні галузей права.

Матеріальною галуззю права є сам робочий механізм правового регулювання. До неї відносять норми права, що є «первинним регулятором» суспільних відносин, що безпосередньо надають особам суб'єктивні права і юридичні обов'язки які містять підстави вирішення справи по суті [8, с. 106]. Норми матеріальних галузей права покликані відображати основи правовідносин, вони містять права й обов'язки їх учасників, встановлюють правовий режим вчинення певних дій або регулюють наслідки яких-небудь подій, тобто служать основним регулятором суспільних відносин.

Норми процесуального права спрямовані на організацію примусового здійснення, приведення в життя норм матеріального права [3, с. 139]. Процесуальне право, покликане обслуговувати потреби реалізації норм матеріального права, є похідним від останнього і має по відношенню до нього завжди підлеглий, допоміжний характер [5].

Норми процесуальних галузей права покликані закріплювати процес реалізації й захисту прав і інтересів, передбачених нормами матеріальних галузей права. Таким чином, матеріальні й процесуальні норми різняться за функціями, які вони виконують у процесі правового регулювання.

Правові презумпції знаходять своє відображення у нормах матеріальних і процесуальних галузях права. Закріплюючись в нормах тієї або іншої галузі, правова презумпція виконує притаманні їй функції, тобто або сприяє встановленню певних правовідносин (як, наприклад, презумпція наявності права власності у власника майна, чи презумпція вини в цивільному праві), або впливає на процес вирішення спірних ситуацій (наприклад, презумпція необ'єктивності судді, слідчого, прокурора, секретаря судового засідання, перекладача, експерта або іншого фахівця, що підлягають відводу, в кримінально-процесуальному, цивільно-процесуальному та господарсько-процесуальному праві).

Здійснюючи класифікацію презумпції на матеріальні та процесуальні, можна визначитись з дефініцією даних понять.

Матеріальна презумпція – це високо-ймовірне припущення про наявність чи відсутність юридично значимого факту, що міститься в нормах матеріального права, що може стати наслідком виникнення матеріальних і пов'язаних з ними відповідних процесуальних правовідносин, що стає необхідним для з'ясування окремих обставин справи та тягне за собою настання юридично-значимих наслідків.

Практичне значення цього різновиду презумпцій полягає в тому, що зі з'ясуванням як підстави, мотиву, котрим керується законодавець, при введенні тієї чи іншої норми права, можна з'ясувати істинний зміст правової норми, її призначення, а звідси й забезпечити її правильне застосування.

Виходячи із взаємозв'язку матеріального й процесуального законодавства,

презумпція, закріплена в нормі матеріального права, може мати одночасно й процесуальне значення. Однак існують і процесуальні (доказові) презумпції.

Процесуальна презумпція, на нашу думку, являє собою регламентоване процесуальним законом припущення про існування факту, що тягне виникнення, зміну або припинення процесуальних правовідносин.

До таких можна віднести презумпційне припущення про необ'єктивність при наявності підстав для відводу: судді, секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача [1; 2].

У науці неоднозначно вирішується питання про залежність досліджуваного розподілу презумпцій на види від того, у якій нормі – матеріальній чи процесуальній вони виражені.

На нашу думку, розглянута обставина має істотне значення, тому що процесуальні презумпції зафіксовані тільки в нормах процесуального права. Матеріальні презумпції за загальним правилом закріплені у положеннях матеріального закону і одночасно можуть бути виражені й у відповідних приписах процесуального закону.

Ми розглянули і проаналізували можливість класифікації правових презумпцій в аспекті їх поділу на матеріальні та процесуальні, з'ясували їх суть, критерії віднесення до того або іншого виду, що в подальшому дасть можливість досконало дослідити презумпції як інструментарій у розвитку матеріального та процесуального закону.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004р., із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, N 40-41, 42.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України Редакція від 01.01.2013, із змінами і доповненнями // www.rada.zakon.ua
3. Алексеев С.С. Общие теоретические проблемы системы советского права. М.: Госюриздат, 1961. - 187 с.
4. Бабаев В.К. Презумпции в советском праве: Учебное пособие. (Горьковская высшая школа МВД СССР) - Горький, 1974. - 124 с.
5. В. М. Горшенев Функции и содержание норм процессуального права по советскому законодательству. В кн.: «Проблемы правоведения». Новосибирск, 1967, стр. 16—39. <http://law.edu.ru>
6. Каминская В.И. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе / Ин-т права, АН СССР. - М.;Л.: Изд-во АН СССР, 1948. - 131 с.
7. Ойгензихт В.А. Понятие гражданско-правовой презумпции // Советское государство и право. - 1975. - № 10. - С. 25-33.
8. Сапун В.А. Теория государства и права в схемах, определениях, комментариях: Учебное пособие. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1986. - 154 с.

Довбиш Микита Олегович

Одеський національний морський університет,
студент четвертого курсу, юридичного факультету.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ

«Кіберзлочинність», «хакери», «комп'ютерний злом», «крадіжка машинного часу» - ці терміни вже перестали бути екзотикою для юристів. Проблеми протидії злочинам у сфері використання комп'ютерної техніки активно обговорюється науковцями, досить швидко розвивається практика застосування відповідних норм законодавства про кримінальну відповідальність.

На сьогодні комп'ютерні злочини - це одна з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпечність. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації, а також постійним і стрімким розширенням сфери застосування комп'ютерної техніки. Слід зауважити, що український законодавець приділяє значну увагу цій проблемі: новий Кримінальний кодекс України вперше передбачив самостійний розділ про ці злочини - розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж»; двічі положення цього розділу змінювалися і доповнювалися –це свідчить про актуальність цієї проблеми в суспільстві.

Історія навчила нас, що розвиток і прогрес, які приносять людям нові блага та можливості, на жаль, завжди супроводжуються негативними явищами. Індустріалізація дала нам масове виробництво товарів, але вона ж поклала початок варварському винищенню природи і класовій нерівності. Боротьба за національні

та соціальні права зробила аксіомою принципи рівності і справедливості, але часто призводить до кровопролиття і негативних проявів патерналізму.

Так, і масова комп'ютеризація, і стрімкий розвиток цифрових технологій, які максимально спростили людині всі технологічні та виробничі процеси, полегшили її існування та перевернули уявлення про роботу, кар'єру, дозвілля, фінанси і навіть особисте життя, приховують у собі серйозні небезпеки. Ми хочемо поговорити про одну з найактуальніших.

Сучасний світ практично неможливо уявити без нових інформаційних технологій, в основі яких лежить широке використання комп'ютерної техніки та новітніх засобів комунікацій. Сьогодні комп'ютери впроваджуються в різноманітні галузі людської діяльності. Усі найважливіші функції сучасного суспільства, так чи інакше, пов'язані з комп'ютерами, комп'ютерними мережами і комп'ютерною інформацією. Останнім часом в Україні значно зросла кількість Інтернет користувачів, адже підключення до глобальної мережі стало доступним та зручним. Сьогодні персональний комп'ютер, КПК, мобільний телефон з підключенням до Інтернету сприймається як належне та необхідне. Популярність Інтернету не випадкова, адже він забезпечує цілодобовий доступ до величезної кількості інформації, швидку передачу даних, можливість проведення банківських, торгових, біржових операцій, переказ коштів і багато іншого. Інтернет – це чудовий засіб для зв'язку та спілкування. Для багатьох людей він став цілим світом, віртуальним світом. Як і в реальному світі, так і в віртуальному, де панує комп'ютерна інформація, трапляються, злочини, кіберзлочини.

Розповсюдження комп'ютерних вірусів, шахрайства з пластиковими платіжними картками, крадіжки коштів з банківських рахунків, викрадення комп'ютерної інформації та порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем - це далеко не повний перелік подібних злочинів. Дану категорію злочинів називають по-різному: кіберзлочини, комп'ютерні злочини, злочини в сфері комп'ютерних технологій, злочини в сфері комп'ютерної інформації. В літературі найчастіше зустрічаються два терміни: кіберзлочини та комп'ютерні злочини. Оскільки вони використовуються для назви одних і тих самих суспільно-небезпечних діянь, то їх можна вважати синонімами та рівнозначними. У зв'язку з ратифікацією Україною Конвенції про кіберзлочинність 7 вересня 2005 року вважається за доцільне вживати термін кіберзлочини. Поняття “кіберзлочин” молоде і утворено сполученням двох слів: кібер і злочин. Термін “кібер” має на увазі поняття кіберпростору (у літературі частіше зустрічаються терміни “віртуальний простір”, “віртуальний світ”) та інформаційний простір, що моделюється за допомогою комп'ютера. Тобто кіберзлочини – це суспільно-небезпечні діяння, які так чи інакше пов'язані з кіберпростором та комп'ютерною інформацією, що моделюється комп'ютерами. Такі злочини характеризуються наступними особливостями: високою латентністю, складністю їх виявлення та розслідування, складністю доказу в суді подібних справ, транснаціональною складовою в основному з використанням інформаційної мережі Інтернет, високим збитком навіть від одиничного злочину.[5-с.134].

Стержневою основою кіберзлочинів є передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння і закріпленні в окремому Розділі XVI «Злочини в

сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України. З точки зору кримінального права до кіберзлочинів відносяться тільки злочини, передбачені розділом XVI КК України, а в рамках криміналістики доцільно включити до даного поняття інші злочини, для скоєння яких застосовується комп'ютер та використовується Інтернет.

Проте на даний час у вітчизняній криміналістиці все ще не існує чіткого визначення поняття кіберзлочину, дискутують різні точки зору щодо їх класифікації. На сьогодні існує два основні напрямки наукової думки. Одна частина дослідників відносять до кіберзлочинів дії, в яких комп'ютер є об'єктом або засобом посягання. Дослідники іншої групи до кіберзлочинів відносять лише протизаконні дії в сфері автоматичної обробки інформації. Тобто об'єктом посягання є інформація, яка обробляється в комп'ютерній системі, а засобом скоєння злочину є комп'ютер. Можна погодитися з В.В.Веховим, який пропонує давати різні визначення комп'ютерних злочинів з точки зору кримінально-правової охорони і з точки зору криміналістичної. Очевидно, що остання група більш широка. Саме її можна визначати як діяння, в яких комп'ютер є предметом, знаряддям або засобом скоєння злочину. Виокремлення цієї групи має значення для криміналістики з огляду на специфіку методики розслідування. Але для того, щоб назвати діяння кіберзлочином, комп'ютерні технології мають відігравати основну, центральну роль в скоєнні злочину.

Криміналістична особливість кіберзлочинів заключається в тому, що розслідування та розкриття цих злочинів неможливе без застосування та використання комп'ютерних технологій. Це пов'язано з необхідністю відшукування, фіксування, вилучення та збирання доказів в електронній формі. Також комп'ютерні технології широко використовуються для проведення оперативно-розшукових заходів.

Кіберзлочини можна класифікувати на два види: традиційні злочини, що вчиняються за допомогою комп'ютерних технологій та Інтернету (шахрайство з використанням ЕОМ, незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю, шляхом несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації і т.д.), та нові злочини, що стали можливі завдяки новітнім комп'ютерним технологіям (злочини передбачені Розділом XVI Кримінального кодексу України). Найчастіше з використанням комп'ютера та Інтернету вчиняються такі традиційні злочини: порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176); шахрайство (ст. 190); незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200); ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); [6]. Отже в криміналістичному аспекті кіберзлочини – це передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, для скоєння та розслідування яких застосовуються комп'ютерні технології та/або використовується глобальна мережа Інтернет.

Кіберзлочинність – це злочинність у так званому «віртуальному просторі». Віртуальний простір можна визначити як простір, що моделюється за допомогою

комп'ютера інформаційний, у якому перебувають відомості про особи, предмети, факти, події, явища і процесах, представлені в математичному, символічному або будь-якому іншому виді й рухи, що перебувають у процесі, по локальних і глобальних комп'ютерних мережах, або відомості, що зберігаються в пам'яті будь-якого фізичного або віртуального устрою, а також іншого носія, спеціально призначеного для їхнього зберігання, обробки й передачі. [1-с.32].

Специфіка даного виду злочинності полягає у тому, що готування та скоєння злочину здійснюється, практично не відходячи від «робочого місця», злочини є доступними; оскільки комп'ютерна техніка постійно дешевшає; злочини можна скоювати з будь-якої точки земної кулі, у будь-якому населеному пункті, а об'єкти злочинних посягань можуть знаходитись за тисячі кілометрів від злочинця. Крім того, доволі складно виявити, зафіксувати і вилучити криміналістично-значущу інформацію при виконанні слідчих дій для використання її в якості речового доказу. Усе це, безумовно, є перевагами для кіберзлочинців.

Проблема комп'ютерної злочинності привернула увагу криміналістів провідних зарубіжних країн з часу широкого впровадження комп'ютерної техніки, що викликало низку негативних наслідків та загостило ситуацію із захистом інформації, яка міститься у базах даних комп'ютерів і комп'ютерних систем. Статистика таких злочинів велася з 1958 р. Тоді під ними малися на увазі: випадки псування і розкрадання комп'ютерного устаткування; крадіжка інформації; шахрайство чи крадіжка грошей, здійснені із застосуванням комп'ютерів; несанкціоноване використання комп'ютерів чи крадіжка машинного часу. Сьогодні в Україні кіберзлочинність регулюють такі нормативно-правові акти: Конвенція про Кіберзлочинність, Закон України „Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність”, Кримінальний Кодекс України.

Першою причиною розвитку кіберзлочинності, як і будь-якого бізнесу, є прибутковість, – вона неймовірно прибуткова. Величезні суми грошей з'являються в кишенях злочинців у результаті окремих великих афер, не говорячи вже про невеликі суми, які йдуть просто потоком. Друга причина росту кіберзлочинності як бізнесу - те, що успіх справи не пов'язаний з більшим ризиком. У реальному світі психологічний аспект злочину припускає наявність деяких коштів стримування. У віртуальному світі злочинці не можуть бачити своїх жертв, будь те окремі люди або цілі організації, які вони вибрали для атаки. Грабувати тих, кого ти не бачиш, до кого не можеш дотягтися рукою, набагато легше.

У кожного покоління злочинців свої інструменти. Сучасні кіберзлочинці вибрали своєю зброєю троянські програми, за допомогою яких вони будують ботмережі для крадіжки паролів і конфіденційної інформації, проводять DoS атаки й шифрують дані, щоб потім шантажувати своїх жертв. Характерною й небезпечною рисою сьогоднішніх шкідливих програм є те, що вони прагнуть зберегти свою присутність на інфікованій машині. Для досягнення цієї мети злочинці використовують різні технології. Інша розповсюджена технологія, використовувана в шкідливих програмах, - порушення роботи антивірусних програм для запобігання виявлення шкідливого ПО й продовження його існування на комп'ютері. Такі дії часто спрямовані на припинення забезпечення безпеки, видалення коду або модифікацію хостових файлів Windows для припинення відновлення антивірусних Серед установ, які намагаються максимально швидко брати на озброєння технологічні новинки,

чільне місце посідають банки. Вони мало не щомісяця пропонують нам сервіси, що дозволяють максимально легко і просто розпоряджатися своїми грошима. Платіжні карти і банкомати вже давно стали частиною нашого життя, а інтернет-банкінг, купівля товарів через всесвітню мережу – не «заморська» екзотика. На жаль, цим користуються не лише клієнти, а й злочинці.

Кіберзлочинність – явище новітньої, цифрової доби. Саме це й робить «кіберів» набагато небезпечнішими й ефективнішими за своїх «класичних» колег-шахраїв.

Це люди, які працюють головою і роблять свої «справи», не відходячи від свого комп'ютера або сидючи на лавочці з ноутбуком і мобільним телефоном. Для сучасних «технарів» це часто ідеальний спосіб заробити і реалізувати себе. Злочинці не стоять на місці. Їхні методи вдосконалюються і стають дедалі складнішими. Відповідно, реагують і правоохоронці.

У швейцарському місті Давосі з 25 по 29 січня 2012 року проходив 42-й Всесвітній економічний форум. Під час проведення форуму з промовою виступив директор Європейського поліцейського офісу (Європол) Роб Уайнрайт, який сфокусував увагу учасників форуму на загрозі кіберзлочинності. Під час промови директор Європолу зокрема зазначив про те, що персональні дані – це новий товар, що пропонується кіберзлочинністю. В еру цифрових технологій людей легко ідентифікувати через цифри (банківські рахунки, паролі тощо). Дані цифри стали основним предметом торгівлі для шахраїв в усьому світі. У промові підкреслювалось, що розвиток Інтернет-технологій також призвів до широкого та безперешкодного розповсюдження матеріалів, що містять дитячу порнографію. Виникають такі нові поняття, як кібер-секс туризм, коли злочинці розбещують дитину перед веб-камерою, що знаходиться в будь-якій країні, отримуючи за це передплату. Директор Європолу звернув увагу на необхідність гармонізації та уніфікації законодавства країн Європи, яке сприяло б здійсненню спільних міжнародних розслідувань у сфері боротьби кіберзлочинністю. Останнім часом проблема кіберзлочинності набула глобального масштабу, а збитки від діяльності кібершахраїв сягнули десятків мільярдів доларів. Для протистояння кібершахраям в світі створюються спеціальні підрозділи і структури. Їхні повноваження постійно розширюються, а технічні можливості посилюються. Останній приклад – Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, який запрацював на початку 2013 року. Незважаючи на віртуальність злочинів, збиток вони завдають цілком справжній. За деякими оцінками, через кіберзлочинців щорічно світова економіка втрачає \$ 114 млрд, повідомляє РБК. А США оцінили свої збитки за всі роки існування глобальної мережі у \$ 400 млрд. Це у три рази більше щорічних витрат на освіту.

Превентивні заходи вже не допомагають, і з кожним роком шкода збільшується, а злочини стають все більш «вишуканими». Найпоширеніші - це злом баз даних компаній та урядових організацій, виведення з ладу промислових об'єктів. До цього, наприклад, призвела атака вірусу на іранську АЕС у Бушері. Також широко відомі крадіжки інновацій або технологій і, нарешті, банальна крадіжка грошей.

Ось, наприклад, одна із найбільш простих схем. Шахраї крадуть зарплатні рахунки співробітників компаній. Потім продають їх на чорному ринку, де розцінки починаються від \$ 3,5 за рахунок. Є й інший варіант - залишити ці дані собі й просто

перевести гроші з сотень і тисяч банківських карт на свій рахунок. Щорічний збиток лише від такої схеми американські компанії оцінюють в \$ 1 млрд.

Причому у хакерів немає якихось певних переваг, на кого направляти свої атаки. У підсумку у групі ризику опиняються абсолютно всі компанії. Минулого року про кібернапади повідомили 760 американських організацій, серед яких консультанти PriceWaterhouseCoopers, банки Wells Fargo і Citigroup, інтернет-магазин Amazon, ІТ-гіганти IBM, Intel, Донедавна багато техніків-професіоналів не розуміли феномена кіберзлочинності й не виявляли інтересу до нього. У багатьох випадках працівники правоохоронних органів відчували недолік інструментарію, необхідного для того, щоб зайнятися цією проблемою.

Не менш важливим поняттям є фішингу та кіберсквотінгу. Шахраї використовують усілякі виверти, які найчастіше змушують користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані. Наприклад, посилаючи електронні листи із пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернеті, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих ресурсів.

Або після несумлінної реєстрації, кіберсквотер зазвичай пропонує продати доменне ім'я законному власнику знака за значно вищою ціною.

На даний час існує декілька способів використання терористами Інтернету. З поширенням інформаційних технологій терористи почали поширювати свій вплив та отримувати фінансову та моральну допомогу як від прихильників певних терористичних актів так і від людей, які не підозрюють про надання певної допомоги терористам. Yahoo, Cisco, Google, Facebook і Microsoft та виробник електроніки Sony.

Експерти говорять про тривожну тенденцію: за останні роки кіберзлочинність стала більш організованою і почала мати форму бізнесу. Дії хакерів орієнтовані на отримання довгострокового доходу. Більше того, до збитків компаній можна віднести не лише пряму втрату від дій хакерів, але і витрати на оборону від кібератак.

У 2006 році витрати американських компаній на інформаційну безпеку склали \$ 61,5 млрд. А за підсумками 2010 року показник перевищив позначку у \$ 100 млрд. За минулий рік відбувся приріст майже на третину - до \$ 130 млрд. У підсумку за якихось п'ять років витрати на превентивні заходи подвоїлися.

Останнім часом рівень кіберзлочинності швидко зростає в Україні. Експерти зазначають, що Україна - дуже важливий центр хакерства, поряд із Росією, Бразилією, Китаєм та меншою мірою - Індією. У цих країнах досить освічене молоде населення, високий рівень безробіття та обмежені можливості працевлаштування.

Однак, на думку експертів, кіберзлочинність не є негайною загрозою для українців. Наша країна в особливому становищі, адже має один із найнижчих у Європі рівнів підключення до Інтернету.

Нагадаємо, що раніше повідомлялося, що Україна увійшла до трійки лідерів з DDoS-атак. За даними Лабораторії Касперського, 12% від усіх атак припадає на Україну.

Україна – не виняток. Зі зростанням обсягів безготівкових розрахунків зростає і кількість потерпілих від кібершахраїв. За даними НБУ, у 2011 році кількість протиправних операцій за платіжними картами українських банків зросла до 7,6 тис. порівняно з 2,9 тис. роком раніше. Обсяг неправомірно списаних коштів збільшився

майже в півтора рази – з 6,3 млн до 9,1 млн грн. І це лише офіційна статистика, до того ж за 2011 рік. [4-с.5].

СБУ і МВС в особі Управління боротьби з кіберзлочинністю опинилися на вістрі війни з «кіберами». На жаль, їхніх зусиль замало. Особливо, зважаючи на наші українські реалії. Якщо раніше українські програмісти-хакери писали вчинені віруси для злому і розкрадання даних в багатих західних країнах, то тепер у зв'язку з посиленням боротьби американської і європейської влади з комп'ютерними злочинами їхня увага звернулася і на Україну.

Наша країна з її низьким рівнем обізнаності про загрози використання комп'ютерів і низьким рівнем інформаційної безпеки стає для них справжнім клондайком. Розкрадання коштів в системах інтернет банкінгу, даних кредитних карт, DDoSатакі на сайти, шахрайство в інформаційних мережах і інсайдерські витоки інформації стають повсякденними явищами.

Так, за оцінками експертів, в останні місяці в управлінні з боротьби з кіберзлочинністю тільки в Києві фіксується до двадцяти випадків крадіжки грошей через клієнт-банк. Суми становлять від 20 тис. до 40 млн. грн. Однак подібні факти замовчуються, повідомлень в ЗМІ про них практично немає. Ні потерпілим, ні банкам, ні міліції не вигідний галас навколо того, що відбувається. У ряді випадків бувають ситуації, коли такі шахрайські схеми реалізуються організованими групами, у які входять представники банків та силових структур.[3-с.9].

Українською проблемою є як недостатня кількість державних експертів в області комп'ютерно-технічної експертизи, так і складнощі з введенням в правове поле досліджень фахівців комерційних організацій. Типовий термін проведення комп'ютерно-технічних експертиз становить від півроку і вище через високу завантаженість профільних державних установ. Весь цей час підозрюваний може перебувати в СІЗО.

На все це накладається набуття чинності 19 листопада 2012 року нового КПК, який встановлює нові і поки «незрозумілі» правила взаємодії всіх учасників процесу. У зв'язку з посиленням європейського законодавства кіберзлочинці можуть перекочувати в менш захищену Україну.

Таку думку висловив директор департаменту захисту інтелектуальної власності Microsoft Юрій Омельченко під час Міжнародної конференції Computer Forensics Ukraine 2012 в Києві, передав кореспондент ГолосUA.

За його словами, у світі боротьба з кіберзлочинністю, однозначно, посилюється. Так, зокрема, Європа і США ідентифікували цю проблему як одну з найбільш небезпечних і ухвалюють велику кількість нормативних документів для захисту інформації від кіберзлочинності.

Українське ж законодавство у сфері захисту інформації, на думку Ю. Омельченка, вимагає дуже серйозного доопрацювання. «Потенційно існує ймовірність того, що кіберзлочинність буде виштовхуватися з Європи, то вона буде перебиратися в Україну. Та й уже цей процес відбувається», - зазначив експерт. [3-с.10].

При цьому директор департаменту Microsoft відзначив, що іноземці дуже високо цінують українські «світлі голови» і щосили вже використовують їх знання для вчинення протиправних дій. У зв'язку з цим представник СБУ Тарас Белов нагадав, що минулого року правоохоронні органи «розібралися» з цілою групою таких осіб,

які продавали свої - дуже висококласні - хакерські розробки за кордон.

Висновок

Таким чином, кіберзлочинність - це проблема, з якою зіштовхнулась планета у 21 столітті, і яка обіцяє рости та поглинати все більше коштів. Незважаючи на усі заходи, що їх приймають окремі особи, фірми, а також держава, кіберзлочинність продовжує свою діяльність, збільшуючи прибутки порушників та зменшуючи вміст кишень пересічних громадян. Тому сьогодні особливо важливо переглянути усі існуючі заходи та активно розробляти нові, що принесуть більшу користь та надійніший захист від кіберзлочинців.

Термін «кіберзлочинність» в офіційних нормативно-правових документах не визначений. Разом з тим, саме поняття закріпилося в лексиконі правоохоронних органів розвинених держав Європи і світу і має на увазі злочинність у сфері комп'ютерної інформації і телекомунікацій, незаконний обіг радіоелектронних і спеціальних технічних засобів, поширення неліцензійного програмного забезпечення для ЕОМ, а також деякі інші види злочинності.

У ряді міжнародних документів визначено, що кіберзлочинність сьогодні загрожує не тільки національній безпеці окремих держав, а й безпеці людства та міжнародному порядку. Стурбованість міжнародного співтовариства щодо розвитку кіберзлочинності знайшла відображення, зокрема, в таких міждержавних угодах як: Бангкокська декларація з попередження злочинності та кримінального правосуддя (2005 р.), Бухарестська декларація про міжнародне співробітництво в боротьбі з тероризмом, корупцією і транснаціональною організованою злочинністю (2006 р.), Всесвітній саміт з інформаційного суспільства та Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» (2001 р.). В цих документах йдеться мова про спільне протистояння кіберзлочинцям, шляхом прийняття відповідних законодавчих актів, які не будуть суперечити ні законам окремої держави ні пунктам договорів, які ратифікувала ця держава.

Нині кіберзлочинність становить для нашої держави більш серйозну небезпеку, ніж ще 5 років тому. Незважаючи на зусилля правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з кіберзлочинцями, їх кількість, на жаль, не зменшується, а, навпаки, постійно збільшується.

Хоча аналіз національного законодавства України, що регулює суспільні інформаційні відносини, дозволяє стверджувати, що наша держава вживає необхідних заходів, спрямованих на профілактику та протидію комп'ютерної злочинності. Прикладом цьому може служити Указ Президента від 31 липня 2000 року «Про заходи розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Internet та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», а також Розділ 16 «Злочини у сфері використання ЕОМ, систем та комп'ютерних мереж» чинного Кримінального кодексу України. 3 квітня 2003 на засіданні Верховної Ради України був прийнятий за основу проект Закону «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», відповідно до якого будуть розширені можливості Служби безпеки України при розслідуванні порушень в роботі автоматизованих систем. Але цього вияляється не достатньо для повного подолання кіберзлочинності в нашій країні.

Проблема профілактики і стимулювання кіберзлочинності в Україні – це комплексна проблема. Сьогодні закони повинні відповідати вимогам, що

пред'являються сучасним рівнем розвитку технологій. Пріоритетним напрямком є також організація взаємодії і координація зусиль правоохоронних органів, спецслужб, судової системи, забезпечення їх необхідною матеріально-технічною базою. Жодна держава сьогодні не в змозі протистояти кіберзлочинності самостійно. Нагальною є необхідність активізації міжнародної співпраці в цій сфері. Експерти впевнені: саме хакери в недалекому майбутньому стануть загрозою номер один, змістивши тероризм. Незважаючи на віртуальність злочинів, збиток вони завдають цілком справжній.

Список літератури

1. Біленчук Д.П. Кібрешахраї – хто вони? //Міліція України, 1999. №7-8. С.32-34
2. Конвенція про кіберзлочинність. Конвенція ратифікована із застереженнями і заявами Законом №2824-IV від 7.09.2005 ВВР 2006 №5-6 ст.7
3. Прохоренко В. Кіберзлочинність для України стає актуальним поняттям – НБУ. - //Економічна правда від 26 лютого, 2013року.
4. Кіберзлочинність можна зупинити тільки разом.-// Україна:бізнес-ревію №5-6 від 11.02.2013.
5. Комп'ютерна злочинність - К.: Атіка, 2002
6. Кримінальний кодекс України – К.: Атіка, 2006

Серкевич І. Р.
аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін

РОЗУМІННЯ ТЕРОРИЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Характерною рисою сьогодення є зростання у світі терористичної активності та намагання міжнародної спільноти ефективно протидіяти цьому небезпечному явищу, що набуває рис глобальної проблеми.

Події, що відбуваються останнім часом у світі, свідчать про загрозливу, швидко прогресуючу модифікацію такого небезпечного явища як тероризм. Проблема набула особливої актуальності нині, коли відбувається ескалація тероризму в світі. Політичні, етнічні, екстремістські угруповання майже щоденно здійснюють акти тероризму, про які постійно повідомляють засоби масової інформації.

Тероризм - одне з найскладніших і найнебезпечніших явищ політичного життя як минулого, так і сьогодення. Нині він набирає надто загрозливого характеру і глобального масштабу. Результат жахливий - масова загибель людей, величезні матеріальні втрати, нівелювання духовних цінностей і створення атмосфери жаху, взаємної недовіри, злоби і ненависті в суспільстві й державі.

Тероризм є складною суспільно-правовою та науковою проблемою, розв'язання якої потребує застосування системно-комплексного міжгалузевого підходу. Як соціально-правове явище, проблема тероризму вимагає досліджень в галузі кримінального, адміністративного, конституційного, міжнародного права, кримінології, політології, соціології, психології та інших наук.

Вагомий внесок у дослідження питань тероризму, його сутності, особливостей та тенденцій його розвитку внесли такі вчені, як проф. А.Грачов, А.Гушер, А.Данилевський, В.Вакулич, В.Замковий, В. Ємельянов, К.Ільченков, І.Ільїнський, В.Кікоть, Є.Кожушко, В.Канцір, В.Гришук, В.Коваленко, О.Шевченко та інші.

При розробці на концептуальному рівні понятійних характеристик такого соціально-правового явища як тероризм, його необхідно відокремлювати від цілої низки подібних явищ, що за своєю суттю є сприятливим середовищем для формування і розвитку тероризму як явища.

Проблематично дати визначення тероризму, оскільки іноді в це поняття вкладається різний сенс та його концептуальне значення. Серед учених немає єдиної думки з питання кримінально-правового визначення поняття тероризму. Тероризм, на нашу думку, слід розглядати як багатоаспектне, складне, суперечливе і неоднозначне соціальне явище, через що значно ускладнюється процес чіткого та об'єктивного формулювання його поняття, такого, яке б розкривало сутнісні основи цього феномена. Відомо більше сотні його дефініцій, однак жодна з них не може претендувати на відображення всієї повноти його суті, характеристик і мотивацій, форм і методів. Безумовно, з наукової точки зору кожне з таких визначень має право на існування, оскільки розкриває якісь конкретні значущі риси сучасного тероризму як міжнародного феномена.

Насамперед, звернемося до етимології слова „терор”. Воно латинського походження (terror – страх, жах), з таким самим значенням слова вживаються й в інших мовах, наприклад, terror (англ.), terreur (фр.). Поширене також словосполучення „терористичний акт” (actedeterreur). В українській мові широко використовуються такі слова, як „терор”, „тероризм”, „терористичний акт”, „міжнародний тероризм” тощо.

Словник сучасної української мови дає таке тлумачення поняття „терор”:

- 1) найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення; 2) надмірна жорстокість стосовно до кого-небудь; залякування [1, с. 1445].

Глибоке і змістовне формулювання поняття “тероризм” запропонував проф. В. Петрищев: “Тероризм – це систематичне, соціально і політично вмотивоване, ідеологічно обумовлене використання насильства або погроз застосування такого, за допомогою якого через залякування фізичних осіб здійснюється управління їх поведінкою у вигідному для терористів напрямку, і досягається визначена терористами мета” [2, с. 11]. Його варто порівняти з таким енциклопедичним визначенням: “Терор (тероризм) (лат. terror – страх, жах), насильницькі дії (переслідування, руйнування, захоплення заручників, вбивства тощо) з метою залякування, придушення політичних опонентів, конкурентів, нав'язування відповідної лінії поведінки. Розрізняють індивідуальний і груповий терор (наприклад, дії екстремістів політичних угруповань) і державний терор (репресії диктаторських і тоталітарних режимів). У 70-х – 90-х роках ХХ століття отримав розповсюдження міжнародний тероризм (вбивства або викрадення глав іноземних держав і урядів, їх дипломатичних представництв, мінування приміщень посольств, місій, міжнародних організацій, вибухи в аеропортах і на вокзалах, викрадення повітряних суден)” [3, с. 1197].

Проф. Є. Кожушко пропонує своє визначення поняття: “Тероризм – це тактика політичної боротьби, що характеризується систематичним застосуванням ідеологічно мотивованого насильства та виражається у вбивствах, диверсіях, саботажі, викраденнях та інших діях, які становлять загрозу життю і безпеці людей” [4, с. 17–18].

Наявність значної кількості визначень тероризму свідчить, з однієї сторони, про неоднозначний зміст терміна, а з іншої, така розпливчастість змісту цієї категорії відкриває широкі можливості для політичних спекуляцій і подвійних стандартів у політиці. Це доволі часто спостерігається тоді, коли подібним чином використовується

невизначеність, нечіткість змісту таких термінів, як „свобода”, „демократія”, „права людини” тощо.

Уточнюючи ознаки тероризму, російський кримінолог І. Артамонов зазначає: „Тероризм являє собою протиправне застосування сили або загрози силою; тероризм спрямований на створення залякувального впливу, залякування більш широкого кола осіб, ніж безпосередні жертви; метою терористичних акцій виступає спонукання влади, населення, окремих осіб до відповідних дій або відмови від їх здійснення на користь терористів” [5, с. 29-33].

Виходячи з вище викладеного, можемо виділити наступні ознаки тероризму як соціально-правового явища:

- застосування організованого насильства, що є небезпечним для життя та здоров'я людей;
- підвищена суспільна небезпека;
- умисне створення обстановки страху;
- масовий шок, який дезорганізує роботу суспільства;
- публічний характер терористичних акцій;
- завжди хтось бере на себе відповідальність за вчинений теракт;
- безпосередня шкода спричиняється третім особам для того, щоб досягнути поставленої мети.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
2. Петрищев В.Е. Заметки о терроризме / Виктор Евгеньевич Петрищев. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 11 с.
3. Большой энциклопедический словарь / глав. ред. А.М. Прохорова. – Москва: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1997. – 1197 с.
4. Бельков О. Международный терроризм – слова и смыслы / О. Бельков // Власть. – 2002. – № 2. – 17–18 с.
5. Артамонов И.И. Терроризм: способы предотвращения, методика расследования / И.И. Артамонов. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство И.И. Шумилова, 2002. – 331 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ ЯК ПІЗНАННЯ В СУДОВОМУ ПРАВОЗАСТОСУВАННІ УКРАЇНИ

До питання особливостей судового пізнання зверталась значна кількість науковців. Так, на думку О. Дулова, у судово-пізнавальній діяльності слід виділити шість видів діяльності: пізнавальну, конструктивну, комунікативну, виховну, організаторську, переконуючу [1, 50-55]. В. Васильєв виділяє також, як і О. Дулов, шість видів діяльності, але називає їх по-іншому: соціальна, пошукова, реконструктивна, комунікативна, організаційна, переконуюча. Залежно від виду юридичної професії в діяльності юриста можуть домінувати ті або інші наведені вище сторони (названі види діяльності) [2, 37].

Співставлення наведених поглядів дозволяють зробити висновок про те, що названі види чи особливості пізнавальної діяльності (О. Дулов), чи розчинення пізнання в пошуковій, реконструктивній, комунікативній діяльності (В. Васильєв) є спірним. Наявність самостійної пізнавальної діяльності дає підстави передбачати, що всі інші види діяльності у складі судового доказування “непізнавальні”, реалізуються без пізнання, а з цим, на думку М. Костицького, не можна погодитись [3, 4-19]. Таку позицію слід підтримати в повній мірі.

Натомість О. Рагінов виділяв не види діяльності у складі судово-пізнавальної діяльності, а ознаки такої діяльності. Вказаний автор зазначав, що розслідування є пізнавальним і переконуючим процесом. Про взаємозв'язок пізнання і доказування він пише, що останнє не встановлює і не скасовує законів мислення, а, спираючись на об'єктивно існуючі закономірності, враховуючи їх у процесуальних нормах, прописує такий порядок дослідження, який примушує діяти і думати відповідно до цих закономірностей [4, 41-47]. «Практика завжди потребує належно посвідченого знання, а в процесуальній діяльності наявність підстав, аргументів, доводів, що підтверджують і сприяють перевірці правильності наших знань і висновків, є вирішальною вимогою» [5, 106-113].

Можна пізнавати і володіти істинним знанням «для себе», не турбуючись про передачу і використання цього знання іншим, не прагнучи обґрунтувати, підтвердити, посвідчити, тобто зробити його достовірним для всіх [6, 83]. Індивідуальне пізнання може задовільнитися доказуванням «для себе», але щоб стати загальним надбанням, отримані знання повинні бути належним чином обґрунтовані і задокументовані. В судовому доказуванні пізнання супроводжується спеціальною діяльністю, що посвідчує правильність отриманих знань і ухвалених рішень.

Посвідчення, підтвердження, обґрунтування правильності будь-яких міркувань чи рішень за допомогою доводів, аргументів, фактів і є доказуванням у широкому розумінні.

Концепція О. Ратінова знайшла підтримку у дослідженнях інших авторів [7, 58].

До специфічних умов здійснення судового доказування, як різновиду пізнання, також включають:

- 1) обмеженість строками дослідження, встановленими законом;
- 2) необхідність для суб'єкта доказування (а саме для суду) ухвалити рішення в будь-якому випадку;
- 3) використання як засобів доказування лише тих, які передбачені законом або не суперечать йому;
- 4) здійснення доказування лише певними, встановленими законом суб'єктами [8, 58];
- 5) воно є колегіальним та передбачає конфліктні умовами його здійснення [9, 11];
- 6) предметом суддівського пізнання є соціальний конфлікт, вирішення якого слід здійснити на підставі норми матеріального і процесуального права.

На думку Ю. Боруленкова, до особливостей здійснення судового доказування серед інших треба також зарахувати:

- 1) факти, що підлягають судовому пізнанню, відрізняються неповторністю;
- 2) суб'єкти судового доказування - не будь-хто, який бажає отримати знання у судовій справі, а правозастосовний орган та особи, які беруть участь у справі, тобто уповноважені законом чи договором;
- 3) суб'єкт, який здійснює судове пізнання, намагається передати отримані знання іншим суб'єктам судового пізнання;
- 4) судове пізнання підпорядковане одночасно законам пізнання, логічним законам мислення і законам, що встановлюються державою;
- 5) можлива наявність суб'єкта, заінтересованого у невдачі судового пізнання [10, 52-56].

У літературі наводяться інші схожі особливості судового доказування-пізнання.

На наш погляд, будь-яка діяльність в тому числі і судово-пізнавальна відрізняється від інших видів діяльності за суб'єктним складом, об'єктом діяльності, засобами, способами та строками здійснення діяльності, а також метою. Тому вищенаведені особливості лише в певній мірі відображають специфіку судового доказування як виду суспільної діяльності.

Разом з тим, існує інша особливість, яка кардинально відмежовує судове пізнання від інших видів пізнання. Так, ні гуманітарні, ні природничі науки не мають обмежень в способах і засобах пізнання навколишнього світу, лиш би вони слугували кращому пізнання певного об'єкта. Пізнання в таких випадках обмежене лише фізичними здатностями і вже набутими знаннями людини, а також його можливостями використати певні знаряддя пізнання.

Судове пізнання в цьому сенсі особливе. Адже суб'єкт судового пізнання обмежений у певних способах і засобах отримання знань не через те, що ці способи і засоби не сприяють в отриманні судових знань. Це обмеження з'явилося в результаті встановлення процедур і форм, покликаних забезпечити достовірність пізнання і уникнути помилкового чи вмісного притягнення до відповідальності невинного.

Список використаних джерел

1. Дулов А. Судебная психология. – 2-е изд. / Дулов А. В. – Минск : Высш. шк., 1975.
2. Васильев В. Юридическая психология / В. Л. Васильев – Л. : ЛГУ, 1974.
3. Костицкий М. Про психологічне пізнання в юридичній теорії і практиці / М. В. Костицкий // Юридична психологія та педагогіка – 2011 – №1(9) .
4. Ратинов А. Судебная психология для следователя / Ратинов А. Р. – М. : НИИРИО ВШ МООП СССР, 1967.
5. Ратинов А. Вопросы познания в судебном доказывании // Советское государство и право. – 1964. - № 8.
6. Трусов А. И. Основы теории судебных доказательств, Госюриздат, М., 1960.
7. Тертышник В. М., Слинько С. В. Теория доказательств. – Х.: 1998.
8. Белкин А. Р. Теория доказывания. – М., «Норма». – 1999.
9. Котюк І. І. Судова гносеологія: проблеми методології та практики: автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – 2008. – Київ.
10. Боруленков Ю.П. Юридическое познание как фундаментальная категория правоведения / Ю.П.Боруленков // Юридический мир. – 2009. - № 12.

Лук'янова Г. Ю.

викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Ціннісний зміст права полягає у його спроможності бути одним з основних засобів реалізації таких загальнолюдських цінностей, як життя, свобода, справедливість, рівність, гідність, гуманізм, порядок, безпека тощо. Виконуючи важливі соціальні функції, право належить до числа найбільш потужних рушійних сил людської цивілізації, інтенсивний розвиток якої тісно пов'язаний з процесом глобалізації (англ. globalization – перетворення певного явища на світове, планетарне), як об'єктивної реальності, без чого неможливо уявити політичний, економічний, соціальний чи культурний поступ суспільства. Маючи системний характер, процес глобалізації охоплює всі сфери суспільної життєдіяльності, а її сутність полягає в досягненні такого рівня економічної та політичної взаємозалежності країн та регіонів світу, коли стає можливим і необхідним творення єдиного світового правового поля.

Сучасна глобалізація (включаючи і юридичну глобалізацію як її важливу складову) являє собою певну віху в подальшій універсалізації всесвітньої історії людства та земної цивілізації [1, с. 38].

Витоки глобалізації пов'язані із зародженням міжнародної співпраці і з певною взаємозалежністю держав. А сам термін «глобалізація» отримав поширення наприкінці минулого століття, коли перед міжнародним співтовариством постали складні багатопланові проблеми всепланетарного характеру, що торкалися життєво важливих інтересів усього людства. Численні дослідження глобалізації, що проводилися українськими та закордонними вченими, дали можливість збагатити свої уявлення про це явище під різними кутами зору. Така неоднотайність у глумаченні цього феномена пояснюється, по-перше, складністю, багатовимірністю даного явища; по-друге, різнобічністю його оцінок під призвою кутів зору галузей науки: історії, філософії, соціології, політології, екології, антропології, юриспруденції, економіки тощо.

Незважаючи на величезний обсяг літератури на тему глобалізації, багато питань цієї наукової сфери залишаються відкритими практично у всіх галузях наукової теорії. Зокрема, досі відсутнє єдине розуміння сутності цього феномену й усталене його трактування. Найчастіше глобалізацію пов'язують з якісно новими рівнями інтегрованості, цілісності та взаємозалежності у світі. Зважаючи на таке розмаїття підходів, слід погодитися з думкою Г. Френч, що «термін «глобалізація» став модним словом, яке означає різні речі для різних людей, і тому потребує свого уточнення відповідно до контексту кожного конкретного дослідження. Можна говорити про соціально-економічні, політичні, культурні, інформаційні, екологічні та антропологічні виміри глобалізації» [2, с. 204].

Вітчизняні дослідники наводять таке визначення глобалізації: «Це

об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур та навколишнього середовища» [3, с. 8].

Російський правознавець М. Марченко пропонує визначати це поняття з позиції системного підходу як «системну, багатоаспектну та різнорівневу інтеграцію різних існуючих у світі державно-правових, економіко-фінансових і суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин» [4, с. 12–13].

Безперечно, глобалізація – об'єктивне явище сучасності. Для кращого розуміння його важливо окреслити істотні риси, що дасть можливість з'ясувати тенденції впливу глобалізації на суспільний розвиток: зростання взаємного впливу і взаємозалежності держав і націй практично у всіх сферах життєдіяльності суспільства, «стирання» національних кордонів; стирання меж між культурами та цивілізаціями, і, як результат, утворення єдиного простору – глобальної цивілізації, що характеризується вищим рівнем соціального розвитку і продуктивності праці; інформаційна революція, що полягає у створенні єдиного інформаційного простору, всесвітньої мережі спілкування на базі новітніх медіатехнологій та Інтернету; зміна функцій держав і значне підвищення ролі й масштабів діяльності наднаціональних регіональних (Європейський Союз, Організація Латиноамериканських держав, Євразійське економічне співтовариство тощо) та універсальних організацій (Організація Об'єднаних Націй тощо); універсалізація світових стандартів, поширення системи єдиних ліберально-демократичних та соціокультурних цінностей на основі базових положень міжнародного права, що дасть сучасним і майбутнім націям та державам надію на гідне життя.

Різноманітність впливу глобалізації на право і системність такого впливу обумовлені самою природою глобалізації як системної інтеграції ідей, принципів, зв'язків та відносин. Враховуючи фундаментальний і разом з тим доволі радикальний характер впливу глобалізації на право і на процес розвитку його теорії, слід звернути увагу на потенційну можливість і навіть неминучість настання фундаментальних змін як в самому праві, так і в його сучасній теорії, що обумовлює необхідність застосування плюралістичного підходу до процесу пізнання сучасного права та розробки його теорії. Крім того, велика різноманітність шляхів і форм дії глобалізації на право та його теорію, результатом яких є інтернаціоналізація права, що виступає у вигляді його рецепції, гармонізації і уніфікації.

Представники західної юридичної науки, які займаються дослідженням проблем глобалізації, виокремлюють щонайменше три важливих напрями її впливу на право, його теорію і методологію пізнання. Перший з них пов'язаний з впливом глобалізації на характер взаємовідносин національних правових систем, які в силу їх тісного зв'язку і взаємодії тепер «недостатньо досліджувати кожную відокремлено, а необхідно розглядати їх у єдиній системі». Попередні теорії, що походять з «самодостатності внутрішньодержавного права» і спрямованості міжнародного публічного права на регулювання тільки зовнішніх зв'язків, що виникають між державами, «у нинішній час ... значно розходяться з реальною дійсністю». Другий напрям асоціюється, на думку західних спеціалістів у галузі англосаксонського права, зі зміною основного напрямку розвитку цієї правової сім'ї. Цей напрямок фокусується,

замість проблем внутрішнього правопорядку, на проблемах світового (глобального) правопорядку. Нарешті, третій напрям пов'язаний з впливом глобалізації не стільки на право як явище, скільки на його теорію і відповідну методологію. При цьому автори небезпідставно виходять з того, що під впливом процесу глобалізації обов'язково будуть «видозмінюватися» старі правові теорії і виникати нові «правові моделі», в основу яких буде «закладена» нова правова культура, ідеологія, а також нова методологія пізнання правового середовища, що оточує людину [5, с. 51–54].

Слід підкреслити, що під дією глобалізаційних процесів змінюється соціальна сутність як національного, так і міжнародного права в умовах нового світового порядку. Причиною таких змін є необхідність узгодження інтересів суспільства окремо взятої держави із загальнолюдськими інтересами світового співтовариства. Право незалежно від того, чи є воно національним (локальним), чи міжнародним (глобальним), від превалюючих у ньому стандартів, повинно неухильно виконувати своє основне призначення – задовольняти інтереси людини у суспільстві.

Під впливом глобалізації зазнають еволюційних змін джерела форм (джерел) права Української держави. Як приклад можна навести застосування конституційного положення, згідно з яким «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (ч. 1 ст. 9) та принципу примату міжнародного права, що полягає в наступному: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» (ч. 2 ст. 9 Конституції України) [6]. Таку тісну взаємодію і взаємозв'язок міжнародного і внутрішньодержавного права фахівці у сфері міжнародного права справедливо розглядають як тенденцію подальшої універсалізації національного права і важливу умову ефективності дії міжнародного права. Це пояснюється тим, що, з одного боку, внутрішньодержавне право сприяє реалізації норм сучасного міжнародного права, а з іншого – міжнародне право ніби вбирає в себе найбільш прогресивні положення внутрішньодержавного права, оскільки держави в процесі проведення на міжнародній арені своєї зовнішньої політики, відображеної в національному законодавстві, прагнуть їх відобразити у своїх відносинах з іншими державами

Таким чином, глобалізація на сьогодні є однією з основних тенденцій світового розвитку, що обумовлює трансформацію правових систем. Правова глобалізація створює передумови для загальної глобалізації. Саме єдність права є тією основою, без якої неможлива сама глобалізація. Питання історичного розвитку процесу глобалізації права перебуває у нерозривному зв'язку з модернізацією суспільних відносин, який почався з самого початку зародження людства і виникнення перших суспільних відносин. В умовах наростання глобалізаційних процесів сучасне право зазнає нових еволюційних трансформацій, що, безперечно, відкривають значні перспективи його розвитку. Йдеться насамперед про універсалізацію та уніфікацію сприйняття цього феномена, про істотне розширення змістовного його наповнення, що звичайно позначається на осучасненні й інтелектуалізації праворозуміння.

У цьому сенсі маємо підстави вважати, що універсалізація праворозуміння знаходить свій прояв у намаганні виробити загальний, всеохоплюючий підхід до права. Під уніфікацією необхідно розуміти процес впровадження у правові системи

різних країн світу однакових правових норм та інститутів. При цьому основними засобами уніфікації є міжнародні договори і угоди, в яких формулюються юридичні норми. Ці норми обов'язково повинні бути втілені (імплементовані) у законодавство, а отже, й у правову систему держави, адже саме така умова ставиться стороною такого договору, до якого вона приєднується шляхом його ратифікації вищим законодавчим органом.

Сучасність характеризується процесами формування та функціонування принципово нової системи відносин між країнами та народами на підставі взаємозв'язків і взаємозалежності у всіх без винятку сферах життєдіяльності суспільства. Тісний розвиток взаємовідносин і співробітництва держав у різних сферах, подальша їх міжнародна інтеграція ставить перед науковцями завдання поглибленого дослідження проблем уніфікації, зближення (апроксимації), гармонізації правових систем різних країн світу у напрямі тяжіння до одного цілого. Ця обставина актуалізує потребу осучаснення праворозуміння, з'ясування сутності й універсальності феномена права ХХІ ст. Посилення процесів глобалізації у сучасному світі та перспективи побудови гуманістичної, ліберально-демократичної цивілізації відіграли роль суттєвих стимулів інтеграційних пошуків, спрямованих на знаходження точок теоретичного та практичного порозуміння, внаслідок чого досягаються можливості так би мовити «примирення» в категоричному опонуванні шкіл позитивістських і природно-правових концепцій сучасного правознавства.

Процес осмислення феноменальних особливостей права як соціально-культурного явища триває і обумовлюється станом та специфікою еволюції сучасних соціальних систем. У вітчизняному правознавстві така світоглядна еволюція відбувається у зв'язку зі зміною усталених уявлень про джерела права, про закономірності його формування та існування, про роль суб'єктивних начал у праві тощо. Вагомим імпульсом оновлення праворозуміння стає дедалі зростаюча взаємодія національного правопорядку і правопорядку Європейського Союзу

Література:

1. Нерсесянц В. С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире // В. С. Нерсесянц // Государство и право. – 2005. – № 5. – С. 38–47.
2. Френч Г. Виклики екологічної глобалізації / Гіларі Френч // Стан світу – 2000 : Доповідь Інституту Всесвітнього Спостереження про прогрес до сталого суспільства. – Київ : Інтелсфера, 2000. – С. 203–223.
3. Глобалізація і безпека розвитку: [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации : [монографія] / М. Н. Марченко. – М. : Проспект, 2009. – 400 с.
5. Twining W. Globalization and Legal Theory / William Twining. – London: Cambridge University Press, 2000 – 296 p.
6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Офіційний вісник України від 01.10.2010. – № 72/1 (Спеціальний випуск). – Ст.15.

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Як на законодавчому рівні, так і на практиці правовий статус неповнолітніх осіб жіночої статі не виділяється з правового статусу неповнолітніх в цілому. Варто зауважити, що правовий статус неповнолітніх осіб жіночої статі не прив'язаний і до правового статусу засуджених жінок. Окремі права неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до позбавлення волі, які відбувають покарання у виховній колонії, умовно закріплені у вітчизняному законодавстві шляхом покладення обов'язків на адміністрацію відповідних установ (для забезпечення права на окреме утримання від дорослих жінок і неповнолітніх чоловічої статі, засуджених до позбавлення волі зазначена категорія засуджених утримується у виховній колонії). У зв'язку з вищезазначеною обставиною, перед адміністрацією виховної колонії для неповнолітніх осіб жіночої статі, як і перед суспільством в цілому постає складне завдання щодо забезпечення ефективності процесу їх ресоціалізації.

На сучасному етапі діяльність щодо вирішення проблем, пов'язаних з організацією та правовим регулюванням виконання покарання щодо засуджених до позбавлення волі осіб здійснюється з урахуванням загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів, проблеми застосування яких на практиці набувають великого наукового інтересу в нашій державі. Необхідність дослідження міжнародно-правових норм щодо регламентації правового статусу як жінок так і неповнолітніх зумовлена специфічним (подвійним) правовим статусом неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до позбавлення волі. Тому метою статті є аналіз міжнародних стандартів щодо нормативного закріплення та реалізації в процесі ресоціалізації правового статусу неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до позбавлення волі.

Окремі питання нормативного закріплення та реалізації правового статусу неповнолітніх осіб жіночої статі засуджених до позбавлення волі піднімалися в працях М. Л. Добриніної, К. В. Дядюн, В. Д. Єрмакова, Ю. В. Жульової, С. А. Горкіної, М. Л. Казакової та ін.

В міжнародних документах у сфері прав людини (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основних свобод, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про права людини та ін.) в загальних рисах закріплюється рівність в правах незалежно від статі, відповідно, жінки користуються тими ж правами що і чоловіки. Таким чином, в міжнародних документах загального характеру неспеціалізовані права жінок не залежно від віку (тобто, в тому числі і неповнолітніх) прирівняні із правами чоловіків. Для забезпечення захисту прав жінок на міжнародному рівні були прийняті спеціальні акти (Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та ін.), які додатково закріплюють рівні права жінок нарівні з чоловіками в соціально-економічних правовідносинах.

В цьому випадку правовий статус жінок не залежно від віку (в т.ч. неповнолітніх) також прирівняний до статусу чоловіків.

Вважаємо за необхідне окремо зупинитися на особливостях поведінки з неповнолітніми особами засудженими до позбавлення волі та їх правового статусу, прямо закріплених в міжнародних актах:

1. У Ст. 26.2 Мінімальних стандартних правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) вказується, що позбавлення волі має здійснюватися в умовах і обставинах, що забезпечують дотримання прав неповнолітніх. Неповнолітнім у виправних установах необхідно забезпечувати догляд, захист і допомогу – соціальна, психологічна, медична, фізична, а також допомогу в галузі освіти і професійної підготовки з урахуванням їх віку, статі та особистості, а також інтересів їх повноцінного розвитку [5].

2. Відповідно до Ст. 26.3 Мінімальних стандартних правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх – неповнолітні особи у виправних установах повинні утримуватися окремо від дорослих. Після прибуття у виправну установу – кожен неповнолітній повинен отримати примірник правил поведінки в цій установі та письмовий опис своїх прав і обов'язків зрозумілою мовою разом з адресою органів, до яких можна направляти скарги, а також адресами державних, приватних установ чи організацій, які надають юридичну допомогу. Для тих неповнолітніх, які є неписьменними або не можуть читати на відповідній мові, така інформація доводиться до відома в формі, що забезпечує її повне розуміння У Ст. 30 наголошується, що неповнолітні повинні міститися тільки в умовах, які повністю враховують їх особливі потреби, статус та особливі вимоги у відповідності з їх віком, індивідуальністю, статтю, а також психічним і фізичним станом. На врахування психофізіологічних особливостей вказує і Ст.9 Мінімальних стандартних правил поведінки з в'язнями, в якій зазначається, що "...бажано, щоб особи, які засуджені до позбавлення волі, мали окрему камеру або кімнату. Якщо ж таке розміщення в силу певних причин є неможливим, то необхідно забезпечити перебування спільно в одній кімнаті осіб відповідно до психологічної сумісності". Основним критерієм поділу неповнолітніх, позбавлених волі, на різні категорії має бути забезпечення такого виду підходу, який найбільшою мірою відповідає особливим потребам кожної особи і забезпечує захист її фізичної, психічної і моральної цілісності та благополуччя [5].

На врахування специфічних вікових та психологічних особливостей засуджених при забезпеченні медичного контролю у виправній установі вказують норми Мінімальних стандартних правил поведінки з в'язнями. Відповідно до Ст. 62, медичні служби виправних установ повинні виявляти всі фізичні і психічні захворювання або вади, які могли б перешкодити ресоціалізації засудженої особи, та повинні піклуватися про одужання. З цією метою виправні установи повинні забезпечувати необхідне медичне, хірургічне та психіатричне обслуговування. Зокрема, у Ст. 15 закріплена вимога в наявності у штаті виправної установи кваліфікованого медичного працівника, досвідченого в галузі психіатрії) [6].

Отже, до неповнолітніх засуджених осіб жіночої статі застосовуються загальні положення міжнародно-правових стандартів поведінки з неповнолітніми засудженими особами та засудженими жінками, а саме: Мінімальні стандартні

правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Ріядські керівні принципи), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Європейські пенітенціарні правила, Конвенція про права дитини, тощо. Також на неповнолітніх осіб жіночої статі в повній мірі поширюються загальні положення Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, про що зазначається в ст. 27.1 Мінімальних стандартних правил, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх.

Відносно недавно, 21 грудня 2010 року Генеральна асамблея ООН здійснила важливий крок, який дозволить враховувати особливості неповнолітніх осіб жіночої статі при організації процесу ресоціалізації, прийнявши міжнародний документ під назвою United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules) – Правила ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями і заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила) (переклад авторський, у зв'язку з відсутністю офіційного перекладу на російську та українську мови). Зазначений міжнародний документ (надалі Бангкокські правила) ніяким чином не замінює, а доповнює існуючі міжнародні стандарти щодо поводження із засудженими особами. Відповідно, у попередніх зауваженнях до Бангкокських правил аргументується, що у зв'язку з недосягненням у міжнародній практиці дотримання положень Конвенції про права дитини в тій частині, що дівчата (діти жіночої статі до 18 років) повинні користуватися додатковими можливостями і мати захист, які відповідають їхньому віку, максимальний захист цього міжнародного стандарту спрямований на категорію неповнолітніх осіб жіночої статі [7]. Вказані правила зазначають, що жінки всіх вікових категорій потребують специфічного підходу та особливої турботи і захисту у зв'язку зі своїми психофізіологічними, емоційними та іншими особливостями, якими й відрізняються від чоловіків.

В гендерному аспекті, щодо правового статусу неповнолітніх осіб жіночої статі, вагомим є пр. 28 Правил ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями і заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі, яке зазначає, що неповнолітні особи жіночої статі мають мати доступ до програм та послуг, які б враховували їх вікову категорію, стать. Положення цього ж правила, вказують на необхідність проходження неповнолітніми особами жіночої статі під час перебування у виправній установі навчання з питань охорони здоров'я жінки [7].

Таким чином, на міжнародному рівні правове становище неповнолітніх засуджених до позбавлення волі осіб жіночої статі є на порядок вищим ніж в Україні, базується в рівній мірі на правових статусах неповнолітніх і жінок, що перебувають в умовах позбавлення волі. Очевидно, що багатогранність положень міжнародних актів орієнтують держави, в тому числі і Україну, на максимально диференційований підхід до різних категорій засуджених. Тоді у засуджених, у тому числі неповнолітніх жіночої статі, з'являється цілий ряд прав і законних інтересів, які можуть бути реалізовані в процесі їх ресоціалізації. У цьому контексті українське законодавство (в першу чергу, кримінально-виконавче) повинно більшою мірою враховувати міжнародні стандарти поводження з неповнолітніми особами жіночої статі засудженими до позбавлення

волі, що має позитивно позначитися на національному регулюванні їх правового статусу, і, в результаті, організації ефективної ресоціалізації зазначено категорії осіб в умовах виховної колонії.

Література

1. Європейські пенітенціарні правила (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseni/ua-rmpghu.htm> дата доступу: 10.03.2013.
2. Резолюція № 65/223 від. 21.10.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseni/ua-rmpghu.htm> дата доступу: 10.03.2013.
3. Державна пенітенціарна служба України. [Електронний ресурс]/ – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index5/>: дата доступу: 25.02.2013.
4. Хромых Е.В. Альтернативные лишения свободы уголовные наказания: теория и практика назначения и исполнения: Дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005
5. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>.дата доступу: 26.02.2013.
6. Мінімальних стандартних правилах поведження з в'язнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_212, дата доступу 21.03.2013.
7. United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules) reproduced in E.S.C. Res. 2010/16, Annex, U.N. Doc. E/RES/2010/16 (July 22, 2010). <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/res2010-16.html>.

Володимир ВОЗЬНИЙ,
доцент кафедри правового регулювання економіки
та правознавства юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ (ст. 343 КК УКРАЇНИ)

Важливість аналізу та розгляду проблемних аспектів втручання в діяльність працівників правоохоронних органів очевидна, оскільки неправильна кваліфікація данного діяння стає перешкодою у виконанні покладених на них службових обов'язків.

Метою нашого дослідження є окреслення та з'ясування суті проблемних питань, пов'язаних із кваліфікацією втручання в діяльність працівника правоохоронного органу а також вироблення конкретних пропозицій щодо їх усунення.

Серед сучасних вітчизняних правників в дослідження зазначеної проблеми значний вклад внесли М.І.Бажанов, Ю.В.Баулін, П.А.Воробей, М.Й. Коржанський, П.С.Матишевський, В.О.Навроцький, В.І.Осадчий, В.В.Сташис, В.Я.Тацій, М.І.Хавронюк, С.С.Яценко. Вагомим дослідженням є дисертаційна робота Залялової І.М. «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» [1], відома праця Карапейчук Я.І. «Втручання у діяльність працівника правоохоронних органів: визначення змісту та співвідношення із суміжним поняттями». Незважаючи на значну кількість наукових робіт, поза увагою науковців залишилися сама проблема об'єктивної сторони втручання в діяльність працівників правоохоронних органів.

Аналізуючи даний склад злочину зазначимо, що вперше ст.189³ КК УРСР «Втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки»

була введена до Глави IX «Злочини проти порядку управління» Особливої частини КК УРСР 1960 р. Указом ПВР УРСР від 18 січня 1991 р.[2]. Диспозиція ст. 189³ КК УРСР передбачала відповідальність за втручання у діяльність працівників прокуратури, органу внутрішніх справ та безпеки. Тобто було визначено коло потерпілих від даного злочинного діяння. Як бачимо, уже на той час, захист працівників правоохоронних органів від злочинних діянь було домінуючою функцією законодавчого органу. Водночас із моменту прийняття норми ст.189³ КК УРСР «Втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки» і до сьогодні виникали проблеми при кваліфікації даного злочинного діяння.

Суспільна небезпечність втручання в діяльність працівника правоохоронного органу полягає в тому, що такі дії порушують нормальну діяльність цих органів, підривають авторитет державної влади, впливають на ефективність функціонування всієї правової системи України. Перешкодження виконанню службових обов'язків працівниками правоохоронних органів ставить під загрозу правопорядок та права і законні інтереси окремих фізичних та юридичних осіб.

Для врегулювання питання на законодавчому рівні Пленум Верховного Суду України прийняв ряд постанов, зокрема: Постанова ПВС України від 29 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» [3].

У новому Кримінальному кодексі України 2001 року ст. 343 КК України (далі ККУ) «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби» уже розміщена у Розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» Особливої частини. Як бачимо, диспозиція цієї норми права дещо змінена і передбачає відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби. Для порівняння зазначимо, що у ст. 189³ КК УРСР потерпілими від злочину могли бути лише працівники прокуратури, внутрішніх справ та працівники органів безпеки.

Потерпілим від злочину відповідно до ст. 343 КК України є працівник правоохоронних органів. У Кримінальному кодексі використано узагальнююче поняття «працівник правоохоронного органу». Без однозначного визначення кого віднести до кола цих працівників досить проблематично встановити, об'єкт посягання та потерпілих від злочину.

Відповідно до ч.2 ст.2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до працівників правоохоронних органів віднесені працівники: 1) органів прокуратури; 2) внутрішніх справ; 3) служби безпеки; 4) митних органів; 5) органів охорони державного кордону; 6) державної податкової адміністрації; 7) державної контрольно-ревізійної служби; 8) рибоохорони; 9) державної лісової охорони; та 10) інші органи, які здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції. До працівників правоохоронних органів законодавець також відносить працівників Антимонопольного комітету України, якщо вони безпосередньо виконують зазначені функції [4].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 343 ККУ полягає у втручанні в діяльність працівника правоохоронного органу. Водночас, саме поняття втручання в

законі відсутнє. Відповідно до п.11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «під втручанням у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, служби безпеки слід розуміти «конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні цим працівником службових обов'язків або на досягнення прийняття неправомірного рішення» Це втручання може виявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відмовити у наданні законних благ, а також у будь-якій іншій формі впливу [5, с. 248-255]. Очевидно, що у вказаній постанові Пленуму Верховного Суду України наведено перелік лише можливих форм впливу на працівників прокуратури, внутрішніх справ, безпеки. Отже знову незрозуміле поняття «будь-яка інша форма впливу», яке матиме досить широко тлумачення. Відповідно цей вплив у будь-якій іншій формі» може здійснюватися усно, письмово (у тому числі й анонімно), за допомогою засобів масової інформації (публікацій у газетах, виступах по радіо, телебаченню тощо), як особисто, так і за допомогою інших осіб. *Умовляння* — це прохання, переконання, поради, обіцянка надати будь-які послуги, схиляння потерпілого до вчинення чи не вчинення будь-яких дій, що перешкоджають виконанню ним службових обов'язків, прийняттю законного рішення [6, с. 248-255]. *Шантажування* — це погроза розголосити відомості, що ганьблять потерпілого чи близьких йому осіб, або інші відомості, які потерпілий хотів би зберегти в таємниці тощо. *Інші форми впливу* — незаконна відмова у наданні певних благ, протиправне позбавлення пільг, переваг, втручання в особисте життя, погроза насильством тощо. Якщо втручання в діяльність працівника правоохоронного органу буде виражатись у формі погроз вбивством, знищенням або пошкодження майна, такі дії будуть кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ст. 343 та ч.1 ст. 345, 347 ККУ.

Злочин є *закінченим* з моменту втручання у діяльність працівника правоохоронного органу незалежно від того, чи призвело це до прийняття ним незаконного рішення, чи перешкодило виконанню своїх обов'язків.

Таким чином, з огляду на вище наведене зазначимо, що законодавство про кримінальну відповідальність стосовно вчинення злочинів, щодо працівників правоохоронних органів, є ще недосконалим. Зокрема, при кваліфікації діяння, передбаченого ст. 343 ККУ досить часто виникають проблеми та помилки, через двозначність та не визначеність понять. Дане в законі визначення працівників правоохоронних органів є певною мірою недосконалим, оскільки вельми нечітким є формулювання «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Тим самим законодавець не пояснив кого саме відносити до „інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Це створює проблеми при кваліфікації злочину проти працівників правоохоронних органів.

Також поняття втручання у тому вигляді, про який йдеться у диспозиції ст. 343 ККУ має надто широке тлумачення. Цілком слушно відзначає Я.І.Карапейчик «У КК вживається низка формулювань, якими законодавець позначає різні прояви втручання у діяльність відповідного потерпілого. У кримінальному законодавстві, зокрема у Кримінальному кодексі України, даний термін використовується у диспозиціях статей як «втручання у роботу» та «втручання у діяльність» але нині однозначного та вичерпного тлумачення другому словосполученню не надано ані науковцями, ані на законодавчому рівні» [7, с. 456-457].

О т ж е ,
питання кримінальної відповідальності за втручання в діяльність працівника

правоохоронного органу, передбаченого ст. 343 ККУ та практика її застосування потребує спеціального наукового аналізу та вдосконалення.

Література:

1. Залялова І.М., Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис..канд. юрид. наук. 12.00.08 / Залялова І.М.-Донецьк, 2006.- 186 с.
2. Указ ПВР УРСР від 18 січня 1991 р. (статті-із змінами, внесеними Законом від 17 червня 1992 р. (Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 7.Ст.45; Відомості Верховної Ради України.1992. № 35.Ст.511).
3. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р., № 8 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навч-практ. посібник / укл. Б.О. Кириць.- Львів: Ліга-прес. 2008.- 408 с.
4. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ (ВВР.-1994.-№ 11.-Ст.50); Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 15 травня 2003 р. № 743-ГУ (Урядовий кур'єр.-2003.- № 102.- 5 червня)
5. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р., № 8 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навч-практ. посібник / укл. Б.О. Кириць.- Львів: Ліга-прес. 2008.- 408 с.
6. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р., № 8 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: навч-практ. посібник / укл. Б.О. Кириць.- Львів: Ліга-прес., 2008.- 408 с.
7. Карапейчук Я.І. Втручання у діяльність працівника правоохоронних органів: визначення змісту та співвідношення із суміжним поняттями // Держава і право.-Вип.-56.: Київ, 2012.- с. 456-457

Кудряшова А. Н.

юридический факультет, 4 курс.

ФГБОУ ВПО НИУ «Саратовский государственный университет
им. Н.Г. Чернышевского»

«СОГЛАСИЕ» ЖЕРТВЫ ПРИ КВАЛИФИКАЦИИ НАСИЛЬСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА

Изнасилование является одним из самых опасных и распространенных преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности.

Одним из конструктивных признаков состава изнасилования в России является способ совершения рассматриваемого преступления. В ч.1 ст.131 УК РФ законодатель указывает на три альтернативных способа: с применением физического насилия, с угрозой применения физического насилия к потерпевшей или другим лицам, либо с использованием беспомощного состояния потерпевшей. Таким образом, во всех трех случаях налицо отсутствие согласия женщины на совершение с ней полового сношения. Однако, сам феномен «согласие» вызывает массу споров и дискуссий. Согласие потерпевшей, по мнению американских юристов, является одной из наиболее важных характеристик. П. Роббинсон отмечает, что ответственность за изнасилование в большей степени определяется фактором согласия, нежели поведением или его результатом, и проблема насильственных сексуальных преступлений представляется проблемой определения понятия «согласие». [3, С. 124]

Само по себе, согласие предполагает согласованность действий и отношений, выражение свободной воли женщины. И наоборот, несогласие на совершение полового сношения подтверждается путем оказания сопротивления. Но в судебной практике часто возникают спорные моменты при определении того, было ли сопротивление действительным, при котором она сделала все возможное для отражения посягательства, т.е. было ли ее нежелание вступить в половую связь явным для насильника. [4, С. 105]

Таким образом, грань между вынужденным подчинением и добровольным согласием довольно тонка и размыта. Кроме того, могут быть и ложные обвинения в изнасиловании, когда «жертва» идет на это из мести, корыстных побуждений, под чьим-то давлением.

Выражение «жертвой» согласия может проявляться в следующих формах:

- истинное согласие, то есть осознанное участие.
- импульсивное согласие, под влиянием момента, импульса, с последующим сожалением о происшедшем, чувством вины и униженности;
- пассивное согласие, то есть ситуация, когда жертва не желая совершения полового акта, в то же время не предпринимает никаких попыток воспрепятствовать его совершению, что активной стороной расценивается как согласие. [1, С. 74]

Стоит отметить, что при расследовании случаев изнасилования и их судебного рассмотрения последняя форма проявления согласия вызывает наибольшие сомнения в искренности нежелания жертвы участвовать в имевшем

место сексуальном акте. Важным моментом является то, что согласие не может быть вынужденным, например, когда согласие женщины или ее подчинение происходит под влиянием угрозы применения насилия или угрозы убийством. Существует такой термин как «парализующий страх», вследствие чего следов физического насилия может и не быть. Так, гражданка Болгарии обратилась в Европейский Суд по правам человека с жалобой на то, что болгарское законодательство и практика его применения не предусматривает эффективной защиты от сексуального насилия, так как возбуждаются только те дела, где есть доказательства, что жертва активно сопротивлялась. Суд заметил, что исторически в ряде государств в делах об изнасиловании по национальному законодательству и практике его применения иногда требовалось доказательство использования физической силы преступником и физического сопротивления жертвы. Однако сейчас в европейских государствах это вовсе не требуется. Государства - члены Совета Европы, согласились с объявлением уголовно-наказуемыми неконсенсуальных сексуальных действий, вне зависимости от того сопротивлялась жертва или нет. [5, С. 7]

Зачастую на практике возникает сложный вопрос: если обвиняемый добросовестно считал, что согласие было со стороны потерпевшей, то исключает ли это обстоятельство осуждение? Безусловно, исключает, но в судебной практике этот момент трудно доказуем, как следствие велика вероятна судебной ошибки. Именно поэтому целесообразно, предоставлять доказательства двусмысленного поведения потерпевшей, давшего повод разумно полагать, что она согласна на половой акт. Необходимо различать субъективное восприятие реальности преступником и потерпевшей и соотносить это восприятие с объективной значимостью и содержанием этой реальности. Разъяснение Пленума Верховного Суда РФ данное в Постановлении от 11 июня 1999 года № 40 «О практике назначения судами уголовного наказания», в котором говорилось, что степень общественной опасности определяется обстоятельствами совершенного преступления. Представляется, что одним из обстоятельств, влияющих на степень общественной опасности, является обстановка преступления, которая обусловлена также и ролью потерпевшего в событии преступления. Это позволяет учитывать объективные и субъективные моменты совершения преступления, а также отвечать принципу справедливости, согласно которому наказание должно соответствовать характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения.

Сегодня одним из направлений уголовной политики в России является дифференциация уголовной ответственности. Таким образом, только всесторонний и тщательный подход к изучению предкриминальной ситуации, обстоятельств происшествия, личности, а также виктимологических факторов может позволить принять законное и обоснованное решение. Изложенное позволяет сделать вывод, что проблема «согласия» жертвы является актуальной, трудной и требующей более тщательного изучения и детальной разработки со стороны российских законодателей, правоприменителей и ученых. При этом не последнюю роль должен играть интересный и полезный опыт зарубежных стран.

Литература:

1. Антонян Ю. М., Ткаченко А. А., Шостакович Б. В. Криминальная сексология /

Под ред. Ю. М. Антояна. – М., 1999. С 74.

2. Гнилицкая Д. А. К вопросу о понятиях и признаках сексуального насилия. / Право и государство: теория и практика. – 2011. № 6. С. 124
3. Гептелганиев Р. Г. Индивидуализация наказания за изнасилование с учетом виктимологических факторов / Законность. – 2011. № 6. С. 45
4. Каменева А.Н. Изнасилование и насильственные действия сексуального характера: история и современность./ Вестник Московского университета, Серия 11, Право, 2007, № 5. С. 105.
5. Коняхин В. Н. Насильственные действия сексуального характера. / Законность. – 2005. № 9. С. 7
6. Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть / Под ред. И.Д. Козочкина. М., 2004. С. 128.

Сахно Юлія Олександрівна,

студентка магістратури

факультету права

Донецького юридичного інституту МВС України

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОЦЕДУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості. Норми права носили декларативний характер і не стримували занепад екологічного стану України, зараз, з прийняттям низки суттєвих законодавчих актів, все рівно, ще рано казати про належне правове регулювання, відсутній також механізм реалізації права на здорове і безпечне довкілля, панує екологічний нігілізм, зумовлений багатьма факторами.

У механізмі гарантій реалізації та захисту права громадян на екологічну безпеку важливе місце належить функціонально-процедурному, тобто процесуальному доюрисдикційному забезпеченню.

Аналіз загальної та спеціальної літератури у сфері тектоєкології, чинного законодавства та практики його застосування свідчить, що функціональне забезпечення переважно пов'язується з інституційними системами у формі дослідження та оцінювання реалізації ними конкретних функціональних повноважень, що з погляду потреб ефективності практики очевидно є недостатнім, оскільки призводить до констатації здебільшого статичного, формально-юридичного стану певної інституційної структури, тобто розкриття продекларованих формально-юридичних можливостей, досягнення мети відповідної діяльності.

Не відкидаючи важливість такого підходу, сформульованого в теорії управління (тектології) упродовж значного часу на базі створення різноманітних організаційних структур, сприйнятого теорією адміністративного права та інших галузевих наук, у тому числі теорією екологічного права, слід разом з тим вказати на його недосконалість, неповноту і до певної міри архаїзм зазначеного науково-пізнавального методу, оскільки він не дозволяє об'єктивно і всебічно висвітлити саму механіку, тобто специфіку здійснення певної функціональної діяльності [5]. А відтак затушовується весь механізм динаміки, здійснення діяльності, тобто функціонального забезпечення екологічної безпеки, який реалізується шляхом дотримання доюрисдикційних процедур, що надає функціональним повноваженням життєвого змісту, свідчить про їхню ефективність чи неефективність у той чи інший проміжок часу на відповідному інституційному рівні.

Отже, функціонально-процесуальний підхід з погляду практичної теорії є

більш виправданим, особливо в частині виявлення його гарантувальних можливостей на стадії реалізації чи захисту права громадян на екологічну безпеку.

У системі функціонально-процесуальних гарантій реалізації права громадян на екологічну безпеку чинне законодавство чільне місце відводить порядку підготовки, аналізу та оцінювання декларації безпеки. Основні вимоги щодо декларування безпеки передбачені Законом України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року [3], у якому гармонізовані основні принципи та положення міжнародних конвенцій та інших актів міжнародно-правового регулювання, і Законом України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 року [4].

Принципового значення у контексті досліджуваних аспектів набуває вимога Закону «Про об'єкти підвищеної небезпеки» [3] стосовно того, що суб'єкти господарської діяльності, на праві власності у яких перебувають об'єкти підвищеної небезпеки, тобто господарської системи або комплекси, на яких використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна чи декілька небезпечних речовин або категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, та інші об'єкти, що становлять реальну загрозу виникнення надзвичайної ситуації природного і техногенного характеру, зобов'язані підготувати та подати до місце-вих органів виконавчої влади декларацію їх безпеки.

Зазначені вимоги поширюються на будь-які підприємства, установи, організації, що планують експлуатувати хоча б один об'єкт підвищеної безпеки.

Отже, праву громадян на екологічну безпеку законодавчо кореспондує обов'язок суб'єктів господарювання як власників або користувачів об'єктів підвищеної небезпеки та уповноважених органів держави щодо аналізу та оцінювання рівнів екологічного ризику цих об'єктів, інформація про які міститься у деклараціях безпеки, тобто юридично визначеному документі, що встановлює комплекс заходів, які вони передбачають здійснити з метою попередження екологічної загрози таких об'єктів, запобігання аваріям, забезпечення готовності до локалізації, ліквідації можливих аварій та їхніх негативних наслідків.

Невиконання чи неналежне виконання вимог декларації безпеки відповідальними особами дає підставу громадянам вимагати усунення відповідних недоліків та недоробок, своєчасно оприлюднити їх у засобах масової інформації, включаючи судовий порядок захисту порушених прав на екологічну безпеку відповідно до порядку, встановленого спеціальним законодавством про судоустрій, цивільно-процесуальним законодавством, включаючи можливість звернення за захистом порушених прав до Європейського суду.

Чинне законодавство у цій сфері поки що не систематизоване, недостатньою мірою кодифіковане, а тому норми, які регламентують функціонально-процедурне забезпечення у сфері здійснення екологічно небезпечної діяльності та використання об'єктів небезпеки, екологічно небезпечних факторів, речовин, та їхніх сполук, векторно і безпосередньо не спрямоване на гарантування конституційного права громадян на екологічну безпеку.

Такі норми за своїм змістом переважно мають матеріально-правовий характер, особливо на рівні законодавчого опосередкування зазначених правовідносин з

нечіткою регламентацією відповідних процедур, їхньої стадійності та термінів проведення як важливих процесуально-правових гарантій права громадян на екологічну безпеку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // ВВР України. – 1996.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №41. – Ст. 546.
3. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року // Голос України. – 2001. – 6 березня.
4. Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» від 8 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - №40. – Ст.337.
5. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч.та науково-практич.посіб. – К.: Знання – Прес, 2002. – 332с.

Валевська Олесья Анатоліївна
старший викладач кафедри господарського та екологічного права ДЮІ МВС
України, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Міжнародному праву притаманні загальні тенденції розвитку цивілізації, до яких, на нашу думку, належать гуманізація, демократизація, екологізація та закріплення принципу панування (верховенства) права [1]. Ці тенденції відображаються у закріпленні на міжнародно-правовому рівні захисту екологічних прав людини.

Природно, що антропоцентричний підхід є домінуючим у розвитку сучасного міжнародного права. Причому ці процеси в міжнародному праві відбуваються вже після їх поширення у внутрішньодержавних правових системах [2]. Така тенденція найбільш характерна і для виникнення та розвитку концепції прав людини, й екологічних прав людини.

Екологічні права людини стали важливою передумовою розвитку самостійної галузі міжнародного права – міжнародного права навколишнього середовища. Але зводити міжнародне право навколишнього середовища до захисту екологічних прав так само, як зводити усе міжнародне право до захисту прав людини. Слід відзначити, що захист довкілля як на національному, так і на міжнародному рівні проводився перш за все в інтересах соціуму в широкому сенсі – на першу чергу з економічних міркувань, а екологічні чинники займали друге місце у цілях такого захисту.

Як вказує В.Л. Толстих [3], ефективне вирішення екологічних проблем

залежить від консенсусу трьох сил: держави, громадянського суспільства і підприємців. Громадянське суспільство є зацікавленим в сприятливих природних умовах, підприємці ж розглядають навколишнє середовище як джерело ресурсів, не проявляючи, як правило, інтересу у проведенні природоохоронних заходів. Завдання держави в цьому зв'язку полягає у визначенні балансу інтересів та забезпеченні сталого розвитку. Кожна з цих трьох сил чинила різний вплив (прямо чи опосередковано) на розвиток міжнародного права навколишнього середовища та на екологізацію міжнародного права.

Перевага антропоцентричного підходу, на нашу думку, не рівноцінна пріоритету екологічних прав людини. Мета, яка відображає інші пріоритети, захист природи як абсолютної цінності, знаходить своє відображення у концепціях голістської етики, згідно з якою людина відповідальна за інше життя, з яким живе поряд [4].

На нашу думку, антропоцентрична парадигма, на якій базується як сучасна концепція екологічних прав людини, так і міжнародне право навколишнього середовища та міжнародне право в цілому, не є прогресивною і веде до загибелі цивілізації в перспективі, хоча і відповідає сучасним соціально-економічним реаліям. Головним напрямом пошуків філософсько-правових підвалин міжнародно-правового захисту навколишнього середовища має бути формування несуперечливої системи біоцентричних принципів системи міжнародного екологічного правопорядку.

Таким чином, важливим питанням є з'ясування того, які цінності закладені у екологічні права людини, які закріплені на міжнародному рівні, якою ідеологією керується міжнародна спільнота при створенні міжнародно-правових норм з охорони навколишнього середовища, як вони співвідносяться між собою, та яку роль при цьому відіграє міжнародна правосвідомість.

У XX столітті відбулася екологізація суспільних відносин: «...проблема захисту навколишнього середовища буквально пронизує всі суспільні й міжнародні відносини» [5], і, як наслідок, екологізація нормативного регулятора цих відносин – права: «охорона навколишнього середовища стала предметом численних національних, наднаціональних і міжнародних норм». Така тенденція характерна для внутрішньодержавного права, і цілком обґрунтовано вона знайшла відображення й у праві міжнародному – від екологізації міжнародних відносин до екологізації міжнародного права. Найбільш збалансовано вона відображається у концепції сталого розвитку.

Практично всі галузі сучасного міжнародного права піддаються впливу екологічного імператива. Адже міжнародна діяльність з охорони навколишнього середовища не може розглядатися у відриві від суміжних економічних і міжнародно-правових питань.

Причиною екологізації є тенденції в розвитку цивілізації, коли вплив на навколишнє середовище став фактором такого розвитку, що лімітує, і безпосередньо стає загрозою основних прав людини – права на життя і здоров'я. Тому спочатку на національному рівні відбулося виникнення екологічних норм і формування права навколишнього середовища (екологічного права).

Таким чином, можна зробити попередній висновок, що необхідність захисту екологічних прав людини є однією з причин екологізації міжнародного права. Ця тенденція виявилася й у виникненні та закріпленні екологічних прав людини, що

безпосередньо пов'язана з віталізацією антропогенного впливу на навколишнє середовище, з переходом їх у статус природних прав.

Екологічні права людини – досить новий комплекс прав у загальній системі прав людини. До початку XXI століття в теорії права представляється можливим виділити чотири категорії екологічних прав людини [6,7].

По-перше, це право на сприятливе навколишнє середовище, яке є фундаментальним, тому що інші категорії екологічних прав спрямовані на найбільш повну реалізацію цього права. Складність і неоднозначність трактування права людини на сприятливе навколишнє середовище полягає в критеріях визначення «сприятливості» навколишнього середовища, адже його стан повинний відповідати нормативам, встановленим на законодавчому рівні (невичерпність, не забруднення, сталість і т.д.), які відрізняються від держави до держави.

Три категорії, що залишилися прийнято відносити до процедурних прав. Так до другої категорії екологічних прав належить право на доступ до екологічної інформації. Створення відкритого інформаційного простору в екологічних відносинах спрямоване на забезпечення реалізації основних екологічних прав і законних екологічних інтересів громадян, держави й суспільства. Ця інформація надається органами державної влади й органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень через засоби масової інформації або безпосередньо громадянам, юридичним особам. Інформація може стосуватися різних аспектів стану навколишнього середовища: санітарно-епідеміологічної обстановки, стану середовища проживання, якості і безпеки продукції виробничо-технічного призначення, харчових продуктів, товарів для особистих і побутових потреб, потенційної небезпеки для здоров'я людини виконуваних робіт і надаваних послуг і т.д. До третьої категорії системи екологічних прав людини належить право на участь у вирішенні екологічно значущих питань. Четвертою й останньою категорією екологічних прав є право на відшкодування збитку, заподіяного екологічним правопорушенням, і право на доступ до правосуддя. У цей час можна констатувати, що система екологічних прав людини сформувалася, знайшла своє закріплення, як у міжнародних документах, так і у внутрішньому законодавстві більшості держав світу [8].

Однак за ці роки не вдалося створити єдиної універсальної міжнародної конвенції по екологічних правах з діючим механізмом примушення до виконання. Хоча були різні пропозиції по створенню такого роду міжнародних документів. Наприклад, деякі фахівці (Ю.С. Шемшученко, Є.Ф. Пушкарева (Нурмухаметова) та ін.) пропонували розробити й прийняти Міжнародний пакт по екологічних правах людини за аналогією із уже наявними двома Міжнародними пактами із прав людини 1966 р.

Звичайно, багато міжнародних договорів із прав людини містять положення про створення спеціальних контрольних міжнародно-правових механізмів (комісії, суди, комітети) для непрямого захисту екологічних прав. У системі ООН до таких механізмів належать: Рада із прав людини, Комітет із прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з ліквідації дискримінації жінок і Комітет із прав дитини [9]. Діє регіональний правозахисний орган – Європейський суд із прав людини. Однак, через те, що система екологічних прав

була закріплена в міжнародному праві пізніше, ніж цивільні й політичні, соціальні й економічні права людини, то виникла проблема – як людині можна захищати свої екологічні права в міжнародних судах і міжнародних органах? Замість прийняття відповідних виправлень у міжнародні договори із прав людини або прийняття нових міжнародних документів, міжнародне співтовариство вирішило піти другим шляхом. Відповіддю стало розширювальне тлумачення зазначеними органами давно відомих прав людини: права на життя, права на здоров'я, права на гідний життєвий рівень, права на приватне життя, права власності, прав меншостей, свободи зборів і об'єднань, свободи вираження думок. Звичайно, це палліатив, але й цей підхід уже приносить свої плоди. Договірні органи із прав людини виробили свою практику, з'явилися Спеціальні процедури Ради із прав людини, які вносять діяльний вклад у захист екологічних прав людини. Європейський суд із прав людини також шляхом непрямого захисту екологічних прав добився за 20 років істотного прогресу в захисті екологічних прав до Європейської Конвенції про захист прав людини й захисту основних свобод 1950 р. поки мрячні.

Безумовно, є два виключення, про які часто згадують у науковій літературі. На регіональному рівні прийняті наступні інструменти по захисту прав людини розумні стандарти по захисту навколишнього середовища: Африканська хартія прав людини й народів 1981 р., що закріплює в 24 статті «Усі народи мають право на загальний задовільний рівень навколишнього середовища, що сприяє їх розвитку» [13]; і Сан-Сальвадорський Протокол до Американської конвенції про економічні, соціальні і культурні права 1988 р., стаття 11 якого закріплює «право на сприятливе навколишнє середовище» («right to a healthy environment»).

У цілому слід зробити висновок, що створені міждержавні механізми для захисту прав людини доповнюють систему національного судового захисту й сприяють захисту екологічних прав людини на міжнародному рівні. Ефективність же цього захисту оцінити не просто через те, що захист екологічних прав відбувається непрямым чином за допомогою розширювального тлумачення політичних, економічних, соціальних, культурних прав і прав корінних народів. Тільки Оргуська конвенція 1998 р. є єдиним у світі міжнародним договором, який установлює стандарти екологічних прав і зобов'язує держави періодично звітувати щодо виконання положень Конвенції [14]. Комітет зі здійснення даної Конвенції надає фізичним особам і їх об'єднанням можливість відстоювати свої інтереси при порушенні їх екологічних прав. Розглянемо докладно історію створення Оргуської конвенції й наявну практику захисту екологічних прав.

У цілому, національні доповіді про здійснення в комбінації з досвідом, накопиченим у рамках Комітету з дотримання, свідчать про те, що в багатьох країнах, незважаючи на досягнутий прогрес, усе ще має бути проробити більшу роботу, щоб гарантувати ефективний доступ до правосуддя, участь громадськості й доступ до інформації. Найбільш серйозні проблеми відзначаються в країнах з перехідною економікою.

Сьогодні майже четверта частина всіх держав світу (43 з 192 держав членів ООН) є сторонами Оргуської конвенції, підтверджуючи, таким чином, прихильність захисту й дотриманню екологічних прав людини. Ці держави представляють Європу,

Кавказ і Центральну Азію. У Стратегічному плані на 2009-2014 роки, прийнятому на честь 10-річчя Оргузької конвенції, першочергова увага приділяється необхідності заохочення більшої кількості країн до приєднання до Конвенції, для того, щоб пов'язані з нею вигоди могли бути реалізовані на більш широкій основі. Для реалізації цієї мети в Стратегічному плані поставлене наступне завдання: «держави інших регіонів світу повинні почати реально користуватися своїм правом на приєднання до Конвенції. Сторони повинні активно заохочувати їхнє приєднання до неї, щоб до 2011 року в ній брали участь Сторони, що не є державами - членами ЕЕК ООН».

Таким чином, можна констатувати, що Оргузька конвенція, створений на її основі Комітет з дотримання й Нарада Сторін як контролюючий орган, являють собою систему, що володіє більшим потенціалом стати дійсно ефективним засобом захисту екологічних прав людини на міжнародному рівні. Комітет з дотримання має своєю метою вирішення спорів, що виникають у процесі імплементації норм Оргузької конвенції. Дана процедура в порівнянні з регіональними правозахисними судами дозволяє з найменшими витратами й найбільшою швидкістю вирішувати або запобігати міжнародним суперечкам, а також ефективно контролювати виконання відповідних рішень.

Література

1. Короткий Т. Р. Екологізація міжнародного права крізь призму екологічних прав людини / Т.Р. Короткий // Актуальні проблеми міжнародного права, міжнародних відносин, безпеки та глобалістики.-http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2012_44/Korotkiy.pdf.
2. Короткий Т. Р. Господство права как принцип функционирования международной правовой системы // Бюллетень Владикавказского института управления. – № 31. – 2009 г. – С. 5-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://viu-online.ru/rus/science/bulletine/30.html>.
3. Толстых В. Л. Курс международного права: учебник / В. Л. Толстых. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 1056 с.
4. Маер-Абіх Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільносвіту. Переклад з нім., післямова, примітки Анатолія Єрмоленка. – К.: Лібра, 2004.- 196 с.
5. Абашидзе А. Х. Международное экологическое право: документы и комментарии / А. Х. Абашидзе, Ю. Г. Васильев, А. М. Солнцев // Московский журнал международного права, 2010. - №1 (77). – С.110-130.
6. Труба В.І. До питання про міжнародно-правові аспекти розуміння екологічних прав людини / В.І. Труба // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского: Серия «Юридические науки». -2010.- Том 23 (62).- № 2. - С. 177-184.
7. Солнцев А.М. Проблемы защиты экологических прав человека на международном уровне Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: ТОВ «Видавництво географічної літератури «Обрії», 2010. – 213 с.

8. Копылов М.Н., Солнцев А.М. Экологические права человека в системе международно-признанных прав человека // Государство и право.-2010.- №3.- С. 23-32.
9. Солнцев А.М., Миловидов О.Д. Защита экологических прав в международных органах и международных судебных учреждениях // Актуальные проблемы современного международного права: материалы межвузовской научно-практической конференции. Москва, 20-21.04.2007 /под ред. А.Я. Капустина, Ф.Р. Ананидзе. – М, РУДН, 2008.- С.174-195.
10. Алисиевич Е.С. Совет Европы // В кн.: Абашидзе А.Х., Васильев Ю.Г., Солнцев А.М. Международное экологическое право. Экологические права человека. Выпуск 3.- Москва, РУДН.- 2010.- С.132-158;
11. Ramnewash-Oemrawsingh Sangini T. The Human Right to a Viable Environment.- Cambridge university press, 2010.
12. Князев М.А. Государство как субъект компенсации экогенного вреда: практика Европейского Суда по правам человека // Государство и право. 2008.- № 11.- 2008. - С. 116-119.
13. Африканская хартия прав человека и народов от 26 июня 1981 г. // Абашидзе А.Х., Васильев Ю.Г., Солнцев А.М. Международное экологическое право.- Экологические права человека.- Выпуск 3. Москва.- РУДН, 2010. - С. 165.
14. Конвенция о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды: (Орхус, 25 июня 1998 года).- <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/efe/history%20of%20Efe/Aarhus.R.pdf>.

Духневич А. В.

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СПЕЦІАЛЬНІ І ДОПОМІЖНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ

Виходячи із загального правила принципів міжнародної торгівлі можна сказати, що всі вони є комплексними. Крім того деякі принципи, які входять до складу основних принципів або є частковим їх проявом. Тому при аналізі спеціальних правових принципів міжнародної торгівлі ці принципи можна розглядати – з урахуванням їх прямого значення для правового режиму міжнародної торгівлі.

Вивчення міжнародних актів, які стверджують, тлумачать або рекомендують принципи міжнародної торгівлі, дозволяє виділити наступні спеціальні правові принципи:

- свобода домовленостей;
- свобода торгівлі;
- режим найбільшого сприяння;
- національний режим;
- заборона дискримінації;
- несхвальність демпінгу;
- взаємність.

Свобода домовленостей є першим спеціальним принципом міжнародної торгівлі. Всі інші спеціальні принципи більш-менш з ним пов'язані. Для всіх видів, форм і областей торгівлі договір є необхідним засобом юридичного оформлення і регулювання виникаючих відносин. Це особливо важливо для міжнародної торгівлі, в якій правові відносини розвиваються на території різних країн і підпадають під різні правові режими цих країн. Договором визначаються не тільки об'єкти торгівлі, їх ціни і способи платежів, не тільки терміни поставок, але також і умови застосування мита, наданий правовий режим суб'єктам торгових відносин (наприклад, надання національного режиму, внутрішніх податків), застосованого права для вирішення можливих спорів і т. д. Але ця домовленість повинна здійснюватися шляхом добровільного волевиявлення відповідної сторони. У принципах, рекомендованих ЮНКТАД (орган Генеральної асамблеї ООН, який не є міжнародною торговою організацією), особливо виділяється принцип свободи торговельної домовленості.

Свобода торгівлі є другим принципом, рекомендованим першою сесією ЮНКТАД, він пов'язаний з принципом суверенітету: «Кожна країна має суверенне право вільно торгувати з іншими країнами» [1]. Принцип свободи торгівлі протистоїть принципу надання переваг, який суперечить нормальному розвитку міжнародного розподілу праці, коли переваги перетворюються на бар'єри для торгівлі одних країн, здійснюються в цілях застосування тиску на політику даної країни або групи-країн.

Режим найбільшого сприяння – це один з найважливіших правових принципів

міжнародної торгівлі. Він полягає в торгово-договірному застереженні, коли договірні сторони взаємно зобов'язуються надати іншій стороні найсприятливіші умови для торгівлі, які вона вже надала або в майбутньому могла б надати якій б то не було іншій стороні. Об'єктом найбільшого сприяння можуть бути митні тарифи, оплата транспорту, надання національного режиму торговельних підприємств та ін. Пункт 2 Загальних принципів міжнародних торговельних відносин і торговельної політики ЮНКТАД говорить: «У своїх взаємних торговельних відносинах сторони повинні застосовувати принцип найбільшого сприяння» [1]. Цей принцип є модифікацією загального принципу рівності міжнародної торгівлі – держава, якій він надається, прирівнюється до держави, яка користується самими сприятливими умовами для торгівлі в іншій договірній країні.

Цей принцип завжди знаходиться в єдності з принципами вільної домовленості і взаємності.

Принцип національного режиму також застосовується на основі домовленості та взаємності і поширюється на визнання правосуб'єктності юридичних осіб і громадян іншої країни, а також на податки й інші збори, які визначені для власних юридичних осіб і громадян. Прикладом такої рівності може бути звільнення від сплати судових витрат, мита, коли позивач – іноземна особа.

Заборона дискримінації є правовим принципом міжнародної торгівлі, який затверджений в одних міжнародних договорах, а в інших сформульований в якості рекомендації. Так, він був затверджений в якості обов'язкового правила в ГАТТ (ст. ст. XIII, XIV) [2], що забезпечує недопущення дискримінаційних кількісних, персональних та інших обмежень, а в принципах ЮНКТАД він носить форму рекомендації, хоча виражений досить категорично: «Не можна допускати який б то не було дискримінації, що ґрунтується на відмінностях соціально-економічних систем («Загальний принцип другий»)» [1]. Але типовою формою дискримінації є одностороннє надання прав і привілеїв, що порушує принципи рівності і взаємності. Дискримінація може мати й інші форми, в тому числі і групові (регіональне) обмеження доступу товарів одних країн в порівнянні з іншими.

Несхвальність демпінгу є принципом міжнародної торгівлі, який виражений в «Спеціальному принципі дев'ятому» ЮНКТАД наступним чином: «Усі країни повинні утримуватися від будь-якої форми демпінгу» [1]. У ГАТТ також категорично заперечується демпінг. У договорі про «Спільний ринок» дане інше формулювання – обов'язок для створення режиму нормальної конкуренції. У тексті про торгівлю Заключного акта наради в Гельсінкі рекомендується підтримувати стійке зростання торгівлі, уникаючи різких коливань у товарообігу, і підкреслюється, що держави-учасниці «вважають, що торгівля повинна здійснюватися таким чином, щоб не завдавати або не погрожувати заподіяти серйозної шкоди внутрішнім ринкам, а в окремих випадках – дезорганізацію ринку, зокрема на шкоду місцевим виробникам аналогічних або безпосередньо конкуруючих товарів» [3].

Принцип взаємності має винятково важливе значення у встановленні і підтримці нормальних міжнародних торговельних відносин. Це одна з форм прояву принципів суверенітету, рівності і особливо найбільшого сприяння, а також надання національного режиму. Він має спільні риси з принципом взаємної вигоди, але в той же час має більш широкую сферу поширення.

Також, є види міжнародної діяльності, які не носять економічного характеру, але сприяють розвитку і вдосконаленню міжнародної торгівлі. До них відносяться міжнародна діяльність по створенню нормативно-правових актів і судово-процесуальна діяльність. Саме такі принципи, що поширюються на різні види допоміжної для міжнародної торгівлі діяльності, називаються допоміжними принципами міжнародної торгівлі:

- правомірність регіональних угод;
- уніфікація міжнародного торгового права;
- переважне застосування безпосередньо діючих (матеріальних) міжнародно-правових норм;
- міжнародний торговий арбітраж.

Принцип правомірності регіональних угод, з одного боку, впливає з основних принципів міжнародної торгівлі, а з іншого – він є категорично рекомендованим першою сесією ЮНКТАД у «Загальному принципі дев'ятому» [1].

Принцип уніфікації міжнародного торговельного права (як допоміжний принцип міжнародної торгівлі) вже одержав широке визнання. Він рекомендований в «Загальному принципі шостому» ЮНКТАД [1], в установчому акті Комісії ООН з міжнародного торговельного права [4, с. 160]. Він проявляється за допомогою механізму міжнародного права безпосередньо діючих (матеріальних) норм з регулювання міжнародних торгових відносин. Прикладом може бути Кодекс Бустаманте [5], який застосовується у торговельних відносинах між американськими державами. У документі ООН завдання уніфікації норм міжнародного торгового права була визначена терміном «прогресивний розвиток права міжнародної торгівлі».

Принцип переважного застосування безпосередньо діючих (матеріальних) правових норм, затверджених міжнародними договорами, все більше застосовується в міжнародній торговельній практиці. Застосування цього принципу можливе за двох умов: по-перше, відповідна держава має бути стороною за договором, яким затверджується безпосередньо діюча матеріально-правова норма регулювання міжнародних торговельних відносин; по-друге, внутрішній закон, яких повинен визнати застосування міжнародно-правової норми, якщо вона відрізняється від відповідної внутрішньоправової норми.

Принцип міжнародного торгового арбітражу також, відіграє допоміжну роль у розвитку міжнародної торгівлі. Конкретною практичною реалізацією цього принципу є прийняття деяких міжнародних актів, що поширюються на міжнародний торговий арбітраж, а саме: Конвенції про застосування та виконання іноземних арбітражних рішень (1958 р.) [6, с. 601].

Список використаних джерел:

1. ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>
2. Генеральна угода з тарифів і торгівлі, від 10.04.1947 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264
3. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_055
4. Международное частное право. Сборник документов, – М.: БЕК, 1997. С. 160 - 163.

5. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_419
6. Комиссия ООН по праву международной торговли. Ежегодник. 1985 год. Т. XVI,- Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 1988. С. 601-612.

Гаврильців М. Т.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного, адміністративного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ СВІТОВИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У міжнародних відносинах насправді мало питань, що розглядаються державою як загальне благо всього міжнародного співтовариства і тому потребують абсолютного правового захисту. Найчастіше вироблення загальних для міжнародного співтовариства цінностей ми можемо спостерігати у випадках, коли на перший план виходять глобальні проблеми людства, наприклад, необхідність боротися з глобальними змінами клімату, техногенними катастрофами, погіршенням стану довкілля та їх закріплення у міжнародному праві.

Сучасне міжнародне право розвивається під впливом тенденції до об'єднання. Воно становить інтеграційний нормативний масив, що ґрунтується на основних принципах міжнародного права, проголошених у Статуті ООН, в тому числі на принципі співробітництва держав у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру. Міжнародне право в сучасний період часто застосовується як наднаціональне, тому що не тільки регулює відносини між державами, але й відносини у тих сферах, які традиційно належали до внутрішньої компетенції держав [1, с. 7-8].

Вагомою віхою у розвитку міжнародно-правової діяльності у сфері охорони довкілля стала Перша міжнародна конференція з проблем міжнародної охорони природи у Берні (1913 р., Швейцарія), в якій брало участь 29 країн і де відбулася широка дискусія щодо необхідності захисту природи від впливу суспільства та об'єднання зусиль держав у цій діяльності. Конференція висловила занепокоєння станом природних ресурсів світу та прийняла постанову про створення Комісії для міжнародної охорони природи з метою зібрання, узагальнення й опублікування всіх даних про стан природи світу та її охорону, а також для пропаганди міжнародної охорони природи. Учасники конференції висловилися за застосування як національних, так і міжнародних заходів щодо охорони природи, прийняття міжнародно-правових актів у цій галузі, організацію в різних природних зонах заповідників, у тому числі міжнародних, для охорони тваринного світу. Рішення цієї конференції не були реалізовані, оскільки почалася Перша світова війна, яка відсунула питання охорони природи на задній план [2, с. 9].

На початку 60-х років, коли людство почало усвідомлювати негативні наслідки антропогенного впливу на природу, зокрема забруднення навколишнього середовища, міжнародне співтовариство знов дійшло до висновку про необхідність міжнародного співробітництва в галузі охорони природи. Важливим кроком у розвитку міжнародної екологічної співпраці було прийняття Генеральною

Асамблеєю ООН у 1962 р. резолюції 1831 (XVII) «Економічний розвиток і охорона природи», де було зазначено, що природоохоронні заходи повинні проводитися завчасно або хоча б одночасно з економічним розвитком на підставі національного законодавства держав і міжнародного права [3]. Положення цієї резолюції значною мірою відповідають основам сучасної концепції сталого економічного розвитку. Важливим є не лише визнання світовою спільнотою необхідності поєднання охорони навколишнього середовища і сталого економічного розвитку держав, але й прийняття екологічно значимих рішень. Конференція в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) започаткувала нову еру глобальної екологічної політики. Через 10 років після неї в місті Йоганнесбург (ПАР) відбувся саміт ООН «Ріо+10», основним висновком якого стало підтвердження безальтернативності моделі сталого розвитку. Але, як свідчить світовий досвід, сучасні глобальні екологічні проблеми, які зумовили прийняття відповідних міжнародних правових актів, договорів, угод тощо, що у сукупності створили міжнародне екологічне право, мають більш теоретичний, формальний характер.

На Конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку 1992 р., були підведені підсумки двадцятирічної діяльності, спрямованої на охорону навколишнього природного середовища. На цьому міжнародному форумі була прийнята Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку (Декларація Ріо 1992 р.) [4, с. 687-692], в якій були сформульовані основні принципи охорони навколишнього природного середовища, а також Порядок денний – ХХІ століття, що передбачав широку програму дій з удосконалення існуючого міжнародного законодавства в галузі охорони довкілля з метою підвищення його ефективності. Міжнародно-правові норми повинні сприяти проведенню єдиної політики як в галузі розвитку, так і в галузі охорони природи.

Міжнародне співробітництво активно розвивається і на регіональному рівні. На європейському рівні важливою подією, що стимулювала розвиток міжнародного екологічного права, стало прийняття на Конференції міністрів охорони навколишнього середовища (Люцерн, Швейцарія, 28–30 квітня 1993 р.) Програми дій з охорони навколишнього середовища для Центральної і Східної Європи, яка містить критерії для визначення державами пріоритетів, законодавчі й інституційні реформи у сфері екологічної політики та інвестування вирішення екологічних проблем. Це поклало початок міжнародного співробітництва у рамках процесу «Довкілля для Європи».

Конференція міністрів охорони навколишнього середовища у жовтні 1995 р. в Софії стала важливим кроком у демократизації процесу прийняття екологічно значимих рішень, оскільки на ній були схвалені Керівні принципи доступу до екологічної інформації та участі громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля. Цей документ став основою для Європейської конвенції з аналогічною назвою, розробленої групою експертів Європейської економічної комісії ООН і підписаної 39 країнами, у тому числі й Україною, на IV Пан'європейській конференції міністрів навколишнього середовища 25 червня 1998 р. в Оргусі (Данія). На цій конференції було прийнято ряд інших важливих документів, зокрема протоколи до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, які продовжують розвиток міжнародного екологічного права. Конференції міністрів

охорони довкілля Європи стали традиційними. Вони відбувалися у 1995 р. в Софії (Болгарія), у 1998 р. в Оргусі (Данія), в Києві у 2003 р., що свідчить про високий міжнародний авторитет України в галузі охорони довкілля.

Таким чином, однією з суттєвих особливостей охорони довкілля є те, що часто ті чи інші проблеми, які виникають в цій сфері, неможливо вирішити в рамках однієї держави. Усвідомлення необхідності узгоджених дій всього міжнародного співтовариства в сфері охорони природи є характерною рисою сучасних міжнародних відносин. Проблема охорони навколишнього середовища від забруднення і організації раціонального природокористування за своїм характером є проблемою загальною, оскільки вона зачіпає інтереси всіх країн світу [5, с. 4]. Так, в середині ХХ ст. отримала розвиток нова галузь – міжнародне право охорони навколишнього середовища – спрямована на регулювання діяльності суб'єктів міжнародного права по попередженню та усуненню шкоди, нанесеної навколишньому середовищу від різних джерел, а також на раціональне використання природних ресурсів. Міжнародне екологічне право є сукупністю міжнародно-правових принципів і норм, що регулюють міжнародні екологічні відносини між суб'єктами міжнародного права, тобто відносини з приводу охорони довкілля, раціонального природокористування, забезпечення екологічної безпеки і дотримання екологічних прав людини [6, с. 10].

При всій розгалуженості міжнародного екологічного права неможливо не зауважити, що воно не має нормативного акта, який би консолідував і систематизував відносини у зазначеній сфері. Цю проблему не усунули навіть чинні еколого-правові акти загального характеру – Стокгольмська декларація з навколишнього природного середовища (1972 р.), Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього природного середовища та розвитку (1992 р.), Всесвітня хартія природи (1982 р.) тощо. Ці акти не мають обов'язкової юридичної сили, а тому відображені в них принципи природокористування є, по суті, загальними рекомендаціями для відповідних держав. Крім того, ці акти залишили поза увагою чимало питань, зокрема тих, що відносяться до забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Міжнародна спільнота, таким чином, підійшла до необхідності розробки і прийняття основного для галузі міжнародного екологічного права акту. Ним повинна стати Екологічна конституція Землі, відповідний Кодекс чи Конвенція ООН з безпеки навколишнього середовища. Українські учені віддають перевагу Конституції як актові політико-правового характеру і правовій формі закріплення екологічних прав людини.

Пріоритет в ініціюванні розробки і прийняття Екологічної конституції Землі належить українським ученим. Уперше така ідея була офіціалізована українською делегацією (Ф. Бурчак, М. Костицький, С. Кравченко, Ю. Туниця, Ю. Шемшученко) на Міжнародній науковій конференції з проблем федералізму у нью-йоркському університеті «Хофстра» (1992 р.). Тут прийнято резолюцію «Про створення нових організаційних структур міжнародного екологічного співробітництва». Конференція також підтримала ідею прийняття на рівні ООН Всесвітньої екологічної конституції [7, с. 4].

Необхідність розробки і прийняття Екологічної конституції Землі обумовлена тим що на сьогодні світовим співтовариством не сформовано надійного організаційно-правового механізму забезпечення глобальної екологічної безпеки.

Внаслідок інтеграційних процесів, глобалізації та наявності схожих проблем, на зміну правовим традиціям щодо виключної внутрішньо-правової національної охорони та захисту навколишнього природного середовища, виникла ідея об'єднання зусиль всього міжнародного співтовариства в цій надзвичайно важливій для людства та уразливої внаслідок дії багатьох факторів сфері. Успішна реалізація такої ідеї засвідчує готовність міжнародного співтовариства до правового оформлення основних принципів міжнародного співробітництва в сфері охорони довкілля.

Слід відмітити, що однією з характерних особливостей сучасного етапу розвитку міжнародного екологічного права є подальше розширення кола міжнародних відносин, що регулюються даною галуззю міжнародного права. Безпосереднім наслідком цього процесу стало доповнення двох традиційних предметних сфер регулювання (відносин з приводу охорони довкілля і раціонального природокористування) двома новими – відносинами щодо забезпечення екологічної безпеки та забезпечення дотримання екологічних прав людини.

Література:

1. Мельничук О.І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини : проект «Наукова книга» : [монографія] / О.І. Мельничук ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Наук. думка, 2008. - 286 с.
2. Кравченко С. М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: [підручник] / С.М. Кравченко, А.О. Андрусевич, Дж. Бонайн; під заг. ред. проф. С.М. Кравченко – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2002. – 336 с.
3. Резолюція XII сесії Генеральної Конференції ЮНЕСКО від 12 грудня 1962 р. «Економічний розвиток і охорона природних ресурсів, флори і фауни». – 12 с.
4. Действующее международное право: [в 3 т.] / сост.: Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. - М.: Изд-во Моск. независимого ин-та междунар. права, 1997. - Т. 3. – 860 с.
5. Шемшученко Ю.С. Міжнародні аспекти охорони природи / Ю.С. Шемшученко. – К.: Вища школа, 1985 - 55 с.
6. Копылов М.Н. Введение в международное экологическое право : [учебное пособие] / М.Н. Копылов. – М. : РУДН, 2007. – 267 с.
7. Шемшученко Ю. Екологічна конституція Землі: від ідеї до практичного втілення / Ю. Шемшученко // Вісник Національної академії наук України. – 2007. - № 9. – С. 3-7.